

ธรรมะ ก.ไก่

คำปรารภของฉัน

หนังสือธรรมะชุดนี้จัดทำขึ้นเพื่อประโยชน์ในการศึกษาธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อจรรโลงรักษาไว้ซึ่งพระธรรมคำสอนนั้น ไม่ได้มีเจตนาจะเปลี่ยนแปลงหรือบิดเบือนแต่อย่าง ถ้าพระธรรมบทใดเหล่าใดไม่ถูกต้องนั้นเป็นความเขลาของข้าพเจ้าเอง ขอท่านจงละและอย่าถือเอา เพื่อจะไม่เป็นโทษแก่ข้าพเจ้าเป็นเพียงความพยายามที่จะเผยแผ่พระธรรมคำสอนตามกำลังสติปัญญา เท่านั้น ส่วนหากว่าธรรมเหล่าใด อ่านแล้วเป็นประโยชน์พิจารณาแล้วถูกต้องตามความเป็นจริงด้วย เหตุผล ข้าพเจ้าผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ก็ขออนุโมทนาบุญด้วย และสัญญาว่าจะนำธรรมะดีๆ มีประโยชน์ ต่อท่านผู้อ่านมาให้ท่านอ่านอีก เพื่อความเพลินใจในธรรมะของพระพุทธเจ้า

หลักใหญ่ใจความของธรรมะที่นำเสนอล้วนยึดหลักความเป็นจริง สามารถพิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริงได้ เป็นธรรมอันพิสดาร แล้วว่าเป็นสังขธรรมจริง ส่วนว่าธรรมใด พิจารณาแล้ว ไม่เห็นตามความเป็นจริงข้าพเจ้าจะไม่นำมาเสนอ โดยเด็ดขาด

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้มีโอกาสรับใช้ท่านผู้อ่านทุกท่าน

ด้วยรักและปรารถนาดียิ่ง
เพชรรัตน์ ธนน โขติอนันต์
เจ้าของลิขสิทธิ์

คำนำ

ธรรมเนียมจากอักษรไทย

อักษรไทยอันประดิษฐ์ขึ้นมีลักษณะแตกต่าง ทั้งสิ้นล้วนแฝงไว้ด้วยธรรมเนียม
 อักษรไทยทั้งหมดมีอยู่ ๔๔ ตัว ดังจะได้อธิบายเป็นธรรมเนียม
 เพื่อผู้อ่านได้รู้แจ้งในธรรมเนียมโดยอาศัยอักษรไทยเป็นสื่อ
 เพื่อความดำรงรักษาไว้ซึ่งอักษรภาษาประจำชาติ
 ทั้งแฝงไว้ด้วยคติเตือนใจมากมาย
 ดังจะได้อธิบายโดยลำดับ
 ของสำนวนธรรมเนียมภาษิต
 ขอท่านจงสดับด้วยความเพลินใจ
 ในธรรมเนียมเกิด ธรรมเนียมทั้งหลายเหล่านั้นเป็นอย่างนี้
 สำนวนไทยภาษาให้ แต่งไว้โบราณ มีฆวานบ่งชี้เหตุผล ทอดพระเนตรรอบเขตชั้นธวัจน
 แต่งเป็นมนต์ภาษาสื่อใจ ถ้วน ๔๔ คำล้วนเสนาะ ฟังเพราะสูงต่ำกลางอ่านเขียน
 เป็น ก ไก่ ก กา เพื่อเข้าเรียน ได้ขีดเขียนเรียนจบครบองค์
 ขอเทิดคุณภาษาด้วยธรรมเนียม เพื่อวางละสิ่งผิดในจิตอัน
 แต่เป็นองค์พระทรงธรรมล้ำอนันต์ เพื่อให้ท่านได้อ่าน
 บันเทิงใจ แล้วเพียรเพ่งเร่งไปปฏิบัติ เพื่อขจัดกิเลสหนาที่อาศัย
 ทำจิตให้รู้แจ้งแหล่งเป็นไป เพื่อเข้าใจในธรรมพระศาสดา กว่าจะเวียนบรรจบพบชีวิต
 ที่ลิขิตเขียนไว้ยากหนักหนา ด้วยกุศลบุญที่ท่านที่ทำมา ผู้รักษาศีล ๕ มาเป็นคน จึงไม่ควรปล่อยใจ
 ให้ลุ่มหลง เผ้าพะวงสิ่งของจนหลงไหล สิ่งใดเกิดขึ้นมาอย่าอมดับไป ตามกาลไซ้ ขอให้งงคิดดู

ธรรม ก.ไก่

ก . ไก่ตีนก่อน	ข . ไช้ ไบรี
ข . ขวดแก้วใส	ค . ควายเพียรขยัน
ค . คนตนประเสริฐ	ฅ . ระฆังกังวานบุญ
ง . งูมากพิษ	จ . งานใช้งานดี
ฉ . ฉิ่งคู่แท้	ช . ช้างตักมัน
ซ . โซ่ล่ามใจ	ฌ . เฉลอ ตื่นใหญ่
ญ . ผู้หญิงงามโสภา	ฎ . ฎามากยศ
ฏ . ปลูกใจหุ่นหัน	ฐ . ฐมฐาน
ท . นางมณโฑหน้าสีขาว	ฒ . ผู้เฒ่าเดินจงกรม
ณ . เณรสำรวม	ค . นิสัยดี
ด . เต่าสอนขันธุ์	ถ . ถุงแบกขนบุญ
ท . ทหารฝึกจิต	ธ . ธงชัยพระอรหันต์
น . หนูฝึกไฟกรรม	บ . ใบไม้ทับถมกรรม
ป . ปลาแหวกว่าย	ผ . ผึ้งทำรังตน
ฝ . ฝาทนทานธรรม	พ . พานวางตั้งจิต
ฟ . ฟันสะอาดเอี่ยม	ภ . สำเภากลางใบเรือ
ม . ม้าอาชาไนย	ย . ยักษ์กริ้วโกรธ
ร . เรือข้ามฝั่ง	ล . ลิงถวายน้ำผึ้ง
ว . แหวนวงยาว	ศ . ศาลาสงบจิต
ษ . ฤษีเข้าฌาน	ส . เสือดุร้าย
ห . หีบเก็บกรรม	ฬ . จูฬาลอยสูงลิ่ว
อ . อ่างเนืองนองธรรม	ฮ . นกฮูกเห็นธรรม

ด้วยรักและปรารถนาดียิ่ง

เพชรรัตน์ รัตนโชติอนันต์ เจ้าของลิขสิทธิ์

ก. ไก่ตื่นก่อน

กรรมเหล่าใดอันเป็นไปเพื่อการตื่นก่อน กรรมเหล่านั้นเสมอด้วย ไก่ไม่มี

ไก่เป็นธรรมชาติแห่งชีวิต ที่มีความกระตือรือร้น ในการหาอาหารออกหากิน ธรรมะที่ได้จากไก่ คือ การตื่น แล้วปลุกผู้อื่นตาม ขึ้นชื่อว่า การตื่นเสมอด้วยการตื่นจากกิเลสตัณหาไม่มี บุคคลอันหลับอยู่ ในภวังค์ คือความหลง ตามอำนาจของกิเลส ด้วยเหตุแห่งจิตอันไม่ว่า ทุกข์จะมีต่อตนในเบื้องหน้า ในชีวิตหลังความตาย ใฝ่แต่มัวเพิลิดเพิลินอยู่ด้วยอำนาจแห่งในกาม ไม่สำเนียงกว่า ชีวิตยังต้องเผชิญกับ โลกวิญญาณอันน่ากลัว การตื่นจากฝันร้ายเท่านั้นที่ชีวิตจะเป็นอิสระได้ ไก่เป็นธรรมชาติของการตื่น ก่อน ก็แลจิตใดมีปกติตื่นก่อน เหมือนไก่ ย่อมได้เห็นแสงสว่างคือ ธรรมะก่อนผู้อื่น ส่วนผู้ใดตื่นสาย ย่อมไม่เห็น จันใด เมื่อโลกพบซึ่งมหาบุรุษอันประทีปแห่งปัญญา สอน โลกด้วยธรรมอันเลิศ ผู้ตื่น จากกิเลสแล้วเท่านั้น จะได้รับธรรมของมหาบุรุษ ส่วนผู้หลับอยู่ย่อมพลาดโอกาสอันดี ในการจะได้พบ แสงสว่างคือ ธรรม ที่สุดคือ บุคคลผู้หลับไหลย่อมพลาดโอกาสจะได้พบกับมหาบุรุษอันทรงธรรมอัน ยิ่งในโลก มหาบุรุษนั้นมีปกติเหมือนไก่ คือเป็นผู้ชอบการตื่น การตื่นแห่งมหาบุรุษผู้เดียวทำให้ผู้อื่น ได้ ตื่นตาม เพราะเมื่อมหาบุรุษนั้นตื่นย่อมปลุกผู้อื่นให้ตื่นได้ ธรรมแห่งการตื่นนั้น คือ การรู้แจ้งในจิตตน การเพียรชำระจิตตน การหมั่นทำจิตตนให้ยิ่ง และการทำที่สุดคือการหลุดพ้นจากภพ การรู้แจ้งในจิต คือ การกำหนดรู้เหตุของจิต อันทำให้เราเกิด ด้วยการพิจารณาในอดีตตน ย้อนไปจนถึงตอนแรกเกิด

แล้วพิจารณา ก่อนที่เราทุกคนจะเกิด

มีอะไรเป็นเหตุของจิตบ้าง เมื่อ ได้รู้ในเหตุนั้นแล้ว พิจารณาต่อไปว่า การที่จะดับเหตุนั้น ได้พึงทำ อย่างไร เมื่อรู้ว่า เหตุของจิตคือวิญญาณขันธ พึงทำความเพียรเพื่อดับวิญญาณขันธนั้นเสีย การดับ วิญญาณขันธนั้น ย่อมอาศัยธรรมคือความรู้แจ้ง ในมรรคผลและนิพพาน ทำให้จิตเกิด ญาณอันเป็น เครื่องหยั่งรู้แล้วจิตได้บรรลุซึ่งธรรมเมื่อจิตได้รู้แจ้งในธรรม ญาณย่อมเกิดมีแก่จิตชื่อว่า จิตได้ความตื่น แล้วจากการหลง ธรรมคือ ปัญญาจึงเกิด จิตอันอาศัยธรรมคือ ปัญญา ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ชื่อว่า ท่านได้ตื่นแล้วจากความหลง เหตุนี้ท่านจึงเป็นเสมือนไก่ที่ตื่นตาม ไก่ตัวอื่นที่ขัน แต่เมื่อได้ตื่นแล้วจึง พึงปลุกผู้อื่นให้ตื่นตามเสียงที่ปลุก คือธรรมอันจิตได้ตื่นแล้ว ทุกที่ ๆ มีไก่ ย่อมมีเสียงปลุก จันใด

ทุกที่ ๆ มีผู้ตื่นจากกิเลสตัณหา ย่อมมีเสียงธรรม จันนั้น

ข. ไข่ ไปรี่

ไข่ เป็นธรรมชาติของชีวิตเหล่าหนึ่งที่เกิดมาในโลก อันมีเปลือกหุ้ม หากชีวิตที่อาศัยอยู่ในเปลือกไข่นั้นอยู่ในสภาพอากาศที่พอเหมาะต่อการเกิด ลูกไก่ย่อมฟักออกมาเป็นตัว หรือชีวิตอื่นที่อยู่ในไข่ด้วย ระยะเวลาของการฟักไข่ เปรียบเสมือนบุรุษอันทำความเพียรเพื่อที่จะเจาะเปลือกไข่คือ อวิชชา นั่น เพื่อการ ได้แสง คือปัญญา ได้รู้แจ้งในธรรม ก็แลอวิชชาคือ เปลือกแข็ง อันหุ้มอยู่ ลูกไก่ตัวใดมีอุณหภูมิจึงสมควร ได้แสงสว่างคือ ธรรม ปัญญาอันจะพิจารณาเพื่อเจาะเปลือกไข่นั้น คือ การพิจารณาความเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับของรูปนามตน และการพิจารณาในธรรม อันดับสนิทของรูปและนามนั้นด้วย หมายเอาว่า การพิจารณาในความเกิดแห่งตนนับแต่อยู่ในครรภ์ และชีวิตที่ล่วงจากครรภ์จนถึงที่สุดคือ ความตาย ท่านได้รู้แจ้งในสิ่งใด ก็แลสิ่งนั้นเป็นสัจจะหรือไม่ กล่าวคือ เป็นความจริงหรือไม่ เมื่อได้รู้แล้วว่า อะไรเป็นเหตุให้ท่านต้องเกิด ฟังรู้ด้วยสิ่งนั้น ก็แลเมื่อเหตุนั้นเป็นทุกข์ ฟังพิจารณาในธรรมอันจะดับทุกข์นั้นด้วย การพิจารณาเพื่อการดับทุกข์นั้น ดังกล่าวแล้วข้างต้นว่า การพิจารณาในความเกิดแห่งชีวิต และการตั้งอยู่แห่งชีวิต รวมไปถึงความดับไป ของชีวิตด้วยดังธรรมที่ว่า “วิญญาณอันจิตอาศัยแต่ต้น ย่อมเป็นปัจจัยแห่งความเกิดในภพ” ผู้รู้ในเหตุคือ วิญญาณว่า เป็นตัวทุกข์ทำให้ความเกิดเป็นไป การพิจารณาเพื่อการดับความเกิดนั้น ย่อมอาศัยการทำจิตให้รู้แจ้งจนเกิด ญาณ ทักษะ เมื่อนั้นจิตย่อมพ้นจากเปลือกไข่ คืออวิชชาหุ้ม แล้วย่อมได้บรรลุธรรมคือ แสงสว่างอันเป็นปัจจัยแห่งมรรคผลและนิพพาน ผู้เข้าถึงธรรมกล่าวคือ ญาณ ก็เสมือนลูกไก่ ที่เจาะเปลือกไข่ด้วยกำลัง คือความกระตือรือร้น ที่จะมีชีวิต ฉะนั้น จิตที่กระตือรือร้นที่จะรู้แจ้งย่อมสามารถเจาะเปลือกไข่ คือ อวิชชาได้สำเร็จ ย่อมได้บรรลุซึ่งธรรมกล่าวคือนิพพาน

๗ . ขวดแก้วใส

จิตเป็นธรรมชาติพิเศษเหล่านี้หนึ่ง เปรียบอุปมาดัง ขวดอันบรรจุลูกแก้วหลากสีไว้
 ทั้ง แดง เขียว ม่วง ขาว น้ำเงิน ดำ เป็นต้น ลูกแก้วหลากสีนั้นเปรียบเสมือนกับ กิเลสตัณหา
 อันมีอยู่ในจิต ซึ่งยากจะกำจัดให้สิ้นไปได้ ธรรมดาว่าขวดเป็นสีใส ย่อมมองเห็นภายในได้เด่นชัด
 บุคคลพึงทำจิตตนให้ใส ย่อมเห็นภายในจิตอันมีกิเลสซ่อนอยู่ เสมือนดังลูกแก้วที่มีในขวด ฉะนั้น
 เมื่อบุคคลทำจิตตนให้ใส ย่อมมองเห็นภายในของจิตได้ กล่าวคือ ราคะเกิดก็รู้ โทสะเกิดก็รู้
 โมหะเกิดก็รู้ กุศลจิตเกิดก็รู้ อกุศลจิตเกิดก็รู้ อะราคะเกิดก็รู้ อะโทสะเกิดก็รู้ อะโมหะเกิดก็รู้
 อธิบายว่า เมื่อ ความใคร่เกิดขึ้นมีในจิต ก็รู้ว่ามี เมื่อ ไม่มีในจิตก็รู้ว่าไม่มี
 เมื่อความโกรธเกิดขึ้นมีในจิตก็รู้ว่ามี เมื่อ ไม่มีในจิตก็รู้ว่าไม่มี
 เมื่อความหลงเกิดขึ้นมีในจิตก็รู้ว่ามี เมื่อ ไม่มีในจิตก็รู้ว่าไม่มี
 เมื่อธรรมเกิดขึ้นมีในจิตก็รู้ว่ามี เมื่อ ไม่มีในจิตก็รู้ว่าไม่มี
 เมื่อใดกิเลสตัณหาอันซ่อนอยู่ในจิต ย่อมเศร้าหมอง
 และเมื่อใดธรรมอันเกิดขึ้นในจิต ย่อมผ่องแผ้ว
 บัณฑิตพิจารณาจิตตนดุจดังขวดอันมีแก้วหลากสี
 ย่อมรู้แจ้งธรรมอย่างหนึ่งคือ จิตว่างเปล่าจากเหตุหรือไม่
 เหตุคือ กิเลสตัณหาทั้งหลายอันซ่อนอยู่ภายใน ย่อมยากต่อการมองเห็น
 คนบางเหล่านี้มีกิเลสอยู่ในใจ ใช้ชีวิตดุจไร้ตัณหา กลับหลงผิดคิดว่าตนสิ้นจากกิเลสตัณหา
 บุคคลเหล่านั้นทำได้แต่รักษาศีลดี แต่ไม่แจ้งในพระนิพพานได้ ส่วนบุคคลบางเหล่านี้ใช้ชีวิตโดยปกติ
 ไม่ยินดีในศีลมีจิตอันล่วงไปด้วยความประมาท บุคคลเหล่านั้นชื่อว่า เป็นผู้มืดบอดด้วยอวิชชาอันหนา
 ส่วนบุคคลบางเหล่านี้เป็นผู้มีศีลเป็นอาภรณ์ มีธรรมเป็นที่เกาะ มีญาณเป็นที่อาศัย เขาเหล่านี้เห็นในพระ
 นิพพาน อย่างถ่องแท้ แม้จะใช้ชีวิตดุจผู้ครองเรือนแต่เป็นผู้มีจิตอันพ้นแล้ว
 ย่อมได้เป็นสุขในพระนิพพาน อย่างแท้จริง

ค . ควายเพ็ชรขยัน

บุคคลใดอันทำความเพียรดุจดังควายที่ไถซึ่งนาหลายแปลงในวันเดียว
 ร่างกายเปรียบประดุจดังควาย อันลากไถแลคราด จิตเปรียบดังคนไถ มีแค่คือ สติ
 บังคับให้ควายคือร่างกาย เดินไป เพื่อไถนาให้เสร็จก่อนตะวันตกดิน ส่วนคนไถคือ ปัญญา
 อันพลิกพื้นดิน เพื่อนำหญ้าอันเป็นเสบียงต่อข้าวออก เพื่อการปลูกให้เจริญงอกงาม ฉนั้นใด
 บุคคลพึงหมั่นในการทำความเพียร ดุจชวานาที่ไถนาให้เสร็จ ก่อนตะวันจะลับขอบฟ้า การใช้ร่างกาย
 ในการทำความเพียรเพื่อความหลุดพ้น จากการเวียนว่ายตายเกิดในภพอันเป็นทุกข์ ย่อมต้องอาศัยปัญญา
 การพิจารณาในเหตุอันเป็นเบื้องต้น ฉนั้นนั่นเปรียบเสมือนรูปนามแห่งคน อันชวานาพึงรู้ให้แจ้ง
 บุคคลพึงทำตนเป็นชวานาที่ฉลาดในการรู้เขตที่นาตน การเพียรพิจารณาในรูปนามเป็นทางออก
 บุคคลอันมีร่างกายพึงใช้ร่างกายนั้นให้เป็นประโยชน์ต่อคนให้มากที่สุด พึงใช้สติในการพิจารณารูป
 และนาม เพื่อการเห็นความเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับของรูปและนาม ก่อนที่ชีวิตจะล่วงไป ประดุจดัง
 ชวานาที่เร่งไถนา ก่อนตะวันจะลับขอบฟ้า ฉนั้นนั่น ก็แลร่างกายเปรียบประดุจดังกายอันเราจะลากไปได้
 ตามที่ต้องการ บุคคลใช้ร่างกายในการทำบาป ฉนั้นย่อมเกิดมี ทุกข์โทษย่อมตามมา บุคคลใช้กายในการ
 สร้างกุศล กุศลนั้นย่อมเกิด มีสุขตามมา ส่วนบุคคลใดใช้กายในการประพฤดิธรรมเพียรพิจารณาใน
 ธรรม เพื่อการรู้แจ้งเห็นจริงในทุกข์ ในเหตุแห่งทุกข์ ในแนวทางแห่งการดับทุกข์ ในข้อปฏิบัติเพื่อถึง
 ซึ่งการดับทุกข์ บุคคลนั้นชื่อว่าไดยังประโยชน์ตน และประโยชน์ท่านให้ถึงพร้อม ดุจดังชวานาที่
 ฉลาดเพียรไถนาในวันเดียว ฉนั้นนั่น ส่วนบุคคลเหล่าอื่นก็ย่อมยังหลงอยู่ในสุขของโลก ที่ทรัพย์และ
 สังขารจะอำนวยให้ เพื่อการเพลินอยู่ในภพ อันสิ่งทีมารลวงล่อให้หลง รูป อันสวยก็ดี เสียงอันมีเสน่ห์
 ก็ดี กลิ่นอันพึงใจก็ดี รสอันเลิศก็ดี สัมผัสอันเป็นกามอันสัตว์ติดอยู่ก็ดี หรือแม้แต่ความนึกคิดเพื่อฝัน
 อันพอใจก็ดี สิ่งเหล่านั้นล้วนเป็นเครื่องล่อแห่งมาร บัณฑิตที่ฉลาดพึงเว้นเสีย
 จากเหตุเหล่านั้น

ค . คนตนประเสริฐ

ธรรมดาว่าชีวิตมีความเกิดเป็นธรรมดา คือว่า ชีวิตคนเราก่อนจะถือกำเนิดเป็นคน ได้ตั้งอยู่ในครรภ์นานถึง ๕ เดือนเป็นที่สุด บ้างก็ออกก่อนก็ไม่มาก ส่วนจะออกเร็วหรือออกช้าสิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้คือ การตั้งอยู่ในครรภ์ นับแต่เริ่มต้นที่ปฏิสนธิมีจิตอันอาศัยวิญญาณ ตั้งอยู่ในครรภ์นานถึง ๕ เดือน ก่อนที่จะลืมตาดูโลก ชีวิตที่อยู่ในครรภ์ คือการเริ่มต้นของรูปและนาม บ้างก็ได้รูปเป็นหญิง บ้างก็ได้เป็นชาย บ้างได้รูปเป็นชายแต่ใจเป็นหญิง บ้างก็ได้รูปเป็นหญิงแต่ใจเป็นชาย เมื่อกำเนิดได้วันแรกสิ่งที่ได้คือนาม พ่อแม่ยอมตั้งชื่อให้ตามสมควรแต่ความพอใจในตอนนั้น รูปและนามจึงสมบูรณ์เมื่อเกิดใหม่มีธรรมชาติอันเป็นบริวาร คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายใจ เป็นเครื่องหล่อเลี้ยง ให้ชีวิตและสังขารเจริญเติบโต สิ่งที่เลี้ยงดูชีวิตคือ กาม สิ่งอันน่ายินดีทั้งหลาย อันบิดามารดา หิ้วยื่นให้ คือความรัก และการเลี้ยงดูด้วยอาหาร เสื้อผ้า และเครื่องบำรุงบำเรอกายให้ตั้งอยู่ได้ ด้วยกามคือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และอารมณ์อันน่าใคร่ น่าปรารถนา ทำให้ชีวิตมีความสุข จิตอันอาศัยกายแต่ต้นจึงเพลินใจอยู่ในกาม เป็นสาเหตุให้จิตหลง จนกลายเป็น ตัณหาความทะยานอยาก จนถึงการข้อยแย้งแข่งดี เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ จนไม่ใส่ใจความรู้สึกของผู้อื่น ทำทุกสิ่งเพื่อค้นหาแห่งตนเท่านั้น จิตจึงได้กระทำการหมัก และกรรมเบาเพราะเหตุแห่งตัณหา เมื่อชีวิตถึงการอันเป็นที่สุดย่อมต้องรับผลแห่งกรรมนั้น น้อยนักที่คนเราจะถอนตัณหาได้ เพราะรสแห่งตัณหาที่น่าหลงใหล ผู้ถอนตัณหาในจิตตนได้ ย่อมรู้แจ้งในรูปรนามตน และจิตอันเบือน่ายในการเกิด ทำให้ความกำหนดในกามสิ้นไป เมื่อนั้นชื่อว่า จิตได้ถึงแล้วซึ่งแห่งพระนิพพานอันสัพพัตถ์โดยยาก เพราะความที่จิตสิ้นจากกำหนดในกาม ทำให้จิตหลุดพ้นจากความหลง มีปัญญาอันเห็นแจ้งในทุกข์ และปล่อยวางทุกข์ได้ในที่สุด เพราะเมื่อจิตได้รู้แจ้งในรูปและนามอย่างถ่องแท้แล้ว ย่อมเห็นในธรรมแห่งความสิ้นไป ของรูปและนามด้วย เมื่อจิตเห็นความดับของรูปและนามแล้วย่อมไม่ยึดมั่นถือมั่นอีก นั่นคือ ความหมายของการหลุดพ้นจากทุกข์ จิตย่อมถึงซึ่งธรรมคือ พระนิพพาน หลุดพ้นจากการเกิดเป็นคนอีกโดยแท้

ฅ .ระฆังกังวานบุญ

เสียงเหล่าได้อันดังกังวาน ไปในทิศทั้ง ๔ นั้นจะเสมอด้วยเสียงแห่งธรรมนั้น ไม่มี
 ผู้แสดงธรรมดุจรฆังทองใบใหญ่ อันเปล่งเสียงพราสาสนธรรม ให้บุคคลทั้งหลายได้ฟัง
 แต่การหล่อหลอมตนเพราะเป็นระฆังใหญ่ นั้นยาก ไซ้ว่าผู้พราสาสนผู้อื่นทุกคนจะเปรียบเหมือนระฆัง
 หมายถึงแต่เฉพาะผู้พราสาสนธรรมในมรรคผลและนิพพานเท่านั้น นอกนั้นหากยังสอนผู้อื่นให้หลง
 โลกอยู่ ก็ไม่ต่างอะไรกับการสอนหนังสือธรรมดา จะเปรียบเสมือนผู้สอนธรรมให้ผู้อื่นหลุดพ้นนั้น
 ไม่ได้ ครูที่สอนหนังสือแม้จะมีเสียงดังเพียงใด ก็ยังไม่เท่ากับผู้ที่สอนธรรมแห่งมรรคผล นิพพาน
 เพราะเมื่อกำลังพราสาสนอยู่ ย่อมมีทั้งมนุษย์และเทวดาที่ได้ฟัง ทั้งจิตวิญญาณที่ล่วงไปแล้ว
 ยังมีโอกาสได้ส่วนบุญด้วย ทั้งวิญญาณของ บรรพบุรุษ ของผู้สอนธรรมนั้นด้วย
 ธรรมะเหล่าได้อันผู้บรรลุมรรคแสดงดีแล้ว ย่อมเป็นไปในสามโลก เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้โดยยาก
 นับแต่พระผู้มีพระภาค เสด็จดับขันธปรินิพพาน นานแล้วพระผู้เป็นอรหันต์น้อยลง เพราะไม่มีผู้ใด
 เข้าใจในธรรม เพราะเมื่อภิกษุสงฆ์ในธรรม ก็ไม่รู้จะถามใคร ต่างคนก็ต่างมีอุปนิสัยต่างกัน สอนกัน
 ไม่ได้ เมื่อพระศาสดา เสด็จดับนิพพาน ก็เสมือนดังพระจันทร์ข้างแรม อันนับวันจะมีดมืด คุณนักเดินเรือ
 ที่ขาดผู้นำเรือ แม้จะมีเข็มทิศก็ตามการสอนธรรมอันเป็น ไปเพื่อมรรคผลนิพพาน จึงเป็นการยากมาก
 อันบุคคลจะสอนได้ นอกนั้นก็ทำได้เพียงการสอนให้รู้ว่าธรรมมีอยู่เท่าใดอย่างไร เมื่อพระอรหันต์เสด็จ
 เข้าสู่พระนิพพานมากขึ้นผู้ที่จะอธิบายธรรมแห่งความหลุดพ้นก็น้อยลง จนหมดไปพุทธบริษัทจึงไม่มี
 โอกาสที่จะได้ฟังธรรม อันบริสุทธิ์หลุดพ้น อันพระพุทธรเจ้ายอมรับว่าเป็นผู้บรรลุมรรคผลแล้ว เสียง
 กังวานแห่งระฆังธรรมจึงหายไป เหลือเพียงการแอบอ้างว่าได้บรรลุธรรมแล้วเพื่อให้ผู้หลงเชื่อมาบูชา
 ถ้าไม่บูชาจะเป็นบาป นับเป็นเรื่องเศร้าของพระศาสนา เหตุนี้การเกิดขึ้นแห่งผู้บรรลุมรรคผล จึงเป็น ไป
 ได้โดยยาก แต่ก่อนเมื่อยังมีพระพุทธรเจ้าอยู่ การเกิดแห่งผู้บรรลุมรรคผล เป็นเรื่องธรรมดา แต่เมื่อ
 พระพุทธรเจ้าสิ้นจึงเป็นการยาก เพราะจำเป็นต้องใช้ความอดสาหะพากเพียรอย่างยิ่ง ประกอบ
 ด้วยสติปัญญาอย่างมาก จึงสามารถเข้าถึงธรรมคือมรรคผลนิพพานได้ เหตุนี้การทำระฆังก็เพื่อเป็น
 สัญลักษณ์แห่งธรรมเป็นเสียง แห่งบุญ คือ เสียงธรรม ผู้คนจึงชอบที่จะสร้างระฆัง เพื่อจะได้มีชื่อเสียงโด่ง
 ดังกังวาน เพราะอำนาจแห่งบุญนั้น

ง . งูมากพิษ

จีนชื่อว่า งู ย่อมเป็นสัตว์ที่มีพิษมาก สามารถทำคนและสัตว์ให้ถึงตายได้
 แต่จีนชื่อว่าพิษ ไม่ว่าจะ เป็นพิษงูหรือสัตว์ที่มีพิษต่าง ๆ มากมายก็ตาม จะเสมอด้วย
 พิษแห่งราคะความใคร่นั้น ไม่มี เพราะพิษแห่งความใคร่นั้นแทรกซึมเข้าถึงจิตและใจของผู้ใด
 ย่อมทำให้ผู้นั้น ทุกข์ทรมานมาก แม้จะไม่ทำให้ตายในทันทีก็ตาม แต่กล่าวได้ว่า ทุกข์ยิ่งกว่าตาย
 การได้เห็นสิ่งอันเป็นที่รักแล้ว เปรียกหา ทั้งการพลัดพรากก็ล้วนทรมาน อีกการต้องสูญเสียของรัก
 ชั่ววันรันคร เหล่านี้คืออำนาจของพิษแห่งความใคร่ ราคะของกาย เมื่อเกิดการสูญเสียของรักมาก จนอาจ
 ทำให้ เกิดความคิดวิปริตไป คือการทำลายของรักของตนเอง เพราะการกลัวที่จะสูญเสีย เหล่านี้เป็นพิษ
 ของราคะ อีกทั้งการทำลายผู้อื่น เพราะกลัวเสียของรักไป ประดุจดั่งสุนัขอันแย่งชิ้นเนื้อกัน แล้วกัดกัน
 อย่างบ้าคลั่ง ยังมีอยู่มากที่เป็นผลของพิษแห่งราคะ จึงกล่าวว่า ไม่มีพิษใดเสมอด้วยราคะ ส่วนพิษของ
 สัตว์อื่น อาจสามารถใช้พิษต้านพิษ แต่ราคะยังมีมากยิ่งขึ้นกำลังทวีคูณ ซึ่งไม่ต้านกัน ไม่มียาแก้ใดใน
 โลก สามารถต้านพิษแห่งราคะได้ ทำได้แต่บรรเทาเท่านั้น ธรรมชาติเดียวที่จะทำให้ราคะสิ้น
 ไปได้ วิจารณ์ คือความสิ้นไปแห่งราคะความกำหนัดของกาย กล่าวคือ ธรรมเหล่าใดอันเป็นไปเพื่อ
 ความเบื่อหน่าย แล้วคลายความกำหนัดยินดีของราคะได้ ธรรมเหล่านั้นคือ ยาแก้พิษ หมายความว่า การ
 พิจารณาร่างกายให้เห็นเป็น สิ่งปฏิกูลเน่าเห็นเหม็น ทั้งยังมีความแก่เจ็บตายเป็นธรรมดา เป็นเพียงโครง
 กระดูกและซากศพ อันบุคคลที่ไว้ในป่าช้าแม้จะปรากฏว่าผู้นั้นเป็นสาวงามที่สุดในโลกก็ตาม ก็ไม่มีผู้
 ที่ชื่อว่ารักนอนเฝ้า เหมือนดังตอนที่มิชีวิตเลย กลับเกลียดชังหน่ายแค้น และเกรงกลัว ชื่อว่า ราคะนั้น
 สิ้นไปชั่วขณะ แต่หากบุคคลใดเพียรพิจารณาเนื่อง ๆ
 อย่างนั้น ก็จะทำให้สิ้น ไปตลอดกาล ราคะทั้งหลายอันเกิดแต่ใจยินดี ย่อมมีพิษมาก มีโทษมาก
 และเป็นไปเพื่อการเกิด จิตเหล่าใดถือ เอาซึ่งธรรมอันสิ้นจากราคะ แล้วเจริญเนื่อง ๆ ย่อมพ้น
 จากอำนาจแห่งราคะความใคร่โดยแท้ แล้วได้ถึงซึ่งธรรมคือ วิจารณ์ ชื่อว่า เป็นความดับ
 แห่งราคะโดยสิ้นเชิง

จ. งานใช้งานดี

ขึ้นชื่อว่าภวณะอันบุคคลใช้สอยนั้นเสมอด้วยงานไม่มี ฉันทิ
 ขึ้นชื่อว่าธรรมชาติในตน อันบุคคลใช้สอยจะเสมอด้วย จิตไม่มี ฉันทินั้น
 จิตเป็นธรรมชาติเหล่าเดียวที่ใช้ในการรับรู้สิ่งต่าง ๆ รอบกาย ทั้งภายในและภายนอก
 ทั้งส่วนที่เป็นกุศลและอกุศล ทั้งที่ประกอบด้วยความเห็นชอบและเห็นผิด
 และจิตนั่นเองที่ต้องเป็นผู้รับผลแห่งกรรมนั้นด้วย บุคคลเสมือนเป็นผู้งานใบเดียว
 แม้ถ้าแตกยอมยากต่อการเปลี่ยนใหม่ ฉันทิ จิตอันบุคคลเหมือนมีดวงเดียว คือถ้าจิตเป็นกุศล
 ก็มักจะเป็นกุศลทั้งหมด และถ้าจิตเป็นอกุศลก็มักจะเป็นอกุศลทั้งหมด เพราะธรรมสองเหล่านั้น
 ไม่เนื่องด้วยกัน เป็นธรรมของอริ เป็นศัตรูต่อกัน กล่าวคือ สิดำ อันแทรกสิดำ ย่อมทำให้สิดำ
 กลายเป็นสิดำ แต่เมื่อสิดำผสมสิดำ ก็ยังเป็นสิดำวันยังค่ำ เสมือนกับผู้มีจิตของกุศลอันรวมอยู่กับคน
 บาบ คือมีคนชั่วเป็นมิตร ย่อมทำให้ผู้มีจิตกุศลยอมทำบาปเพราะความเห็นใจต่อมิตร กล่าวหา โจรมี
 มารดาที่ป่วยใกล้ตาย ต้องมีคำรักษาพยาบาลจึงจำเป็นต้องปล้น ชิงทรัพย์ผู้อื่น แต่ไม่มีผู้ช่วย มีแต่มิตรที่
 เป็นคนดี ด้วยความเป็นคนดี และความสงสารคนดีก็อาจทำชั่วได้เพราะความเห็นใจมิตร เหตุนี้สิดำจึง
 กลายเป็นสิดำ เพราะอยู่ใกล้สิดำ และมีสิดำเป็นมิตร บุคคลมักอ้างว่า ตนจำเป็นต้องทำบาปเพราะ
 ความจำใจ ไม่มีทางเลือก คนบาปมักมีข้ออ้างเสมอ ฉันทินั้นพึงเว้นจากมิตรที่เป็นพาล เสมือนบุคคลนำสิดำ
 ขาวให้อยู่ห่างสิดำจิตจึงเสวยทั้งกรรมดีและกรรมชั่วที่สร้างเพราะเหตุแห่งความหลงผิด สำคัญว่าสิ่งที่
 ตนทำถูกต้อง เสมือนการทำข้อสอบที่ไม่มีคนตรวจ ย่อมสำคัญว่า ถูกเสมอ แต่เมื่อมีผู้ตรวจสอบ จึงรู้ว่า
 ผิดแต่จิตอันบุคคลเจริญแล้วไม่มีผู้ตรวจทานให้ยอมสำคัญว่าตนเป็นผู้เห็นชอบ ที่สุดกว่าจะรู้ว่า ผิดก็
 สาย เพราะเมื่อชีวิตถึงฝั่งคือ ความตาย จะถูกจะผิดก็แก้ไขไม่ได้เสมือนบุคคลอันส่งข้อสอบแล้วนั้น
 บุคคลพึงพิจารณาอยู่เสมอว่า ตอนนี้นั้นตนตั้งอยู่ในฐานะใด คือ เห็นชอบหรือเห็นผิดการอาศัยผู้รู้ที่มี
 ปัญญาสามารถ ชี้ทางอันสว่างให้กับตนนั้นย่อมเป็นคุณมากกว่าโทษ ชื่อว่าปัญญานั้นเป็นบัณฑิต
 มากกว่าเป็นคนพาล เพราะการเป็นผู้มีปัญญานั้น ไม่ได้หมายความว่า จะจบการศึกษาชั้นใด จะสูงหรือต่ำ
 เพียงใด แต่หมายเอาว่า การรู้ชอบในสิ่งที่ควรทำ
 และไม่ควรมี จิตที่ประกอบด้วยปัญญายอมเว้นในสิ่งที่ เป็นโทษ แล้วเจริญในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ฝ่าย
 เดียว จิตจึงเป็นธรรมชาติเดียว ที่บุคคลใช้ดีที่สุด

ฉ . ฉิ่งคู่แท้

ขึ้นชื่อว่าฉิ่งเป็นธรรมดาว่าต้องมีเป็นคู่ โลกอันมีอยู่ก็คู่เคียงเดียวกัน
 คือธรรมชาติอันมีเป็นคู่ ทั้งมีคู่สว่าง อีกคำคู่กับขาว สุขคู่กับทุกข์ ความดีคู่กับความชั่ว
 แต่ขึ้นชื่อว่าสิ่งคู่กันนั้นย่อมแตกต่างกัน ซึ่งต่างจากการคู่กันของฉิ่ง ที่คู่กันแต่เหมือนกัน
 การคู่กัน โดยธรรมชาตินั้น หมายถึงว่า เมื่อมีความทุกข์เกิดขึ้นในโลกแม้มีความสุขเป็นคู่แต่ก็ยังจัดว่า
 เป็นทุกข์ อยู่ดี จิตวิญญาณอันอาศัยบนสวรรค์วิมาน เพื่อเสวยสุข แต่ก็ต้องทุกข์เมื่อบุญนั้นสิ้น จึงกล่าว
 ว่าสุขนั้น ไม่ใช่สุขอย่างแท้จริงแต่เป็นสุขที่เจือด้วยทุกข์เหตุนี้ทางออกที่ดี คือการทำจิตให้เป็นกลาง
 ระหว่างสุขและทุกข์ สุขทุกข์ที่มีอยู่ที่จิตกำหนดรู้ว่าสุขหรือทุกข์ เมื่อจิตปล่อยวางย่อมว่างจากทุกข์ได้
 สุขและทุกข์อันเกิดขึ้นมีเหตุจากการกระทบกันของอายะตะนะภายนอกและ
 อายะตะนะภายใน เมื่อธรรมชาติที่สองนี้กระทบกันย่อมเกิดสุขทุกข์
 จึงกล่าวว่าสุขและทุกข์อันเกิดขึ้นมีเหตุมาจาก กามความยินดี
 เป็นมารดาแห่งสุข ความยินดีร้ายเป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์
 เมื่อเกิดการกระทบกันของ อายะตะนะ คือ
 ดากระทบรูป หูกระทบเสียง จมูกกระทบกลิ่น
 ลิ้นกระทบรส กายกระทบกาย ใจกระทบอารมณ์
 การกระทบกันของสิ่งเหล่านี้เป็นเหตุแห่งสุขและทุกข์
 และสุขกับทุกข์เหล่านี้ไปโดยอาภิส คือประกอบด้วยกามและความยินดียินดีร้ายทั้งหลาย
 จิตย่อมติดอยู่ในอารมณ์เหล่านี้ ผู้มีปัญญามุ่งหวังความสงบในจิตตนย่อม เพียรทำจิตให้ว่างจากอารมณ์
 อันเกิดการกระทบสัมผัสทางกาย และสัมผัสทางใจ คืออารมณ์อันเป็นต้นเหตุ เมื่อจิตวางอารมณ์ทั้งปวง
 แล้ว จิตย่อมว่างจากสุขและทุกข์ นั่นคือความหมายของการหลุดพ้นจากเหตุแห่งทุกข์ เพราะทุกข์เกิด
 จากเหตุ เหตุอันได้แก่ ความยินดียินดีร้ายในอารมณ์แห่งตน ความยินดียินดีร้ายมีเหตุมาจากความใคร่ราคะ
 ของกาย เมื่อถอนจิตจากความใคร่ในกามเสียแล้วย่อมสิ้นจากความยินดีในกามทั้งปวง เมื่อนั้นไม่ว่า
 จะเกิดการกระทบใดก็ตาม จิตอันว่างจากอารมณ์เสียแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากเหตุกล่าวคือ กาม
 ความเกิดทั้งหลายย่อมอาศัยกามเป็นมารดา ความหลุดพ้นนั้นย่อมต้องอาศัยความเบื่อหน่าย
 คลายความยินดีในกามเท่านั้น เมื่อจิตถึงนิพพิทา คือความเบื่อหน่ายอย่างแท้จริง
 เมื่อนั้นจิตย่อมพ้นจากอำนาจแห่งมารทั้งปวง

ช . ช้างตมมัน

มีช้างตนหนึ่งนามว่า นาคาศิริง ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าออกทรงบิณฑบาตอยู่
 พระเทวทัตต์ได้ปล่อยช้างนั้น ออกมาเพื่อประสงค์จะทำร้ายพระพุทธองค์ ช้างนั้นอยู่ในลักษณะตมมัน
 วิ่งผ่านทางมาทางที่พระองค์กำลังบาตอยู่ ประชาชนแตกตื่นกันไป ทั้งภิกษุทั้งหลายก็เช่นกัน จะเหลือ
 เพียงพระพุทธเจ้ากับพระอรหันต์เท่านั้น รวมทั้งพระอานนท์ด้วย และด้วยมหากรุณาอันยิ่งใหญ่ ของ
 พระพุทธเจ้า พระองค์ได้ทรงยกพระหัตถ์ขวาขึ้นปราณคือพลังชีวิตแห่งพระองค์ได้ไปกระทบกับ
 ช้างพลายนั้น กระทำให้หื้อสุจิตแห่งช้างหลังไหล เสมือนหนึ่งมันได้เสพกามจึงคลายความบ้าคลั่งลงได้
 พระอานนท์เห็นเป็นอัศจรรย์ จึงทูลถาม พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า กามเหล่าใดอันจะมีแต่ในมนุษย์นั้น
 หามิได้ ย่อมรวมไปถึงสัตว์ทั้งหลายด้วย เพราะเหตุว่าช้างนี้ กลัดมันด้วยเหตุแห่งกำหนดในกาม จึงดู

รายน่ากลัว เพียงหวังอย่างเดียวคือการเสพกาม

ดังนั้นภิกษุทั้งหลายพึงสำเหนียก ว่ากามอันมีในจิตของผู้ใดย่อมทำให้ผู้นั้นคลุ้มคลั่ง
 เมื่อน้ำกล่าวคือกามสิ้นไป ความกำหนดนั้นย่อมสิ้นไปด้วย หากแต่เป็นไปได้เพียง
 ชั่วขณะเท่านั้น ความหลุดพ้น จากความกำหนดได้แท้จริงนั้น ย่อมอาศัยนิพพิทา

คือความเบื่อหน่ายคลายความยินดีในกามเสียเท่านั้น ที่จิตจะมีอิสระ

รอดพ้นจากอำนาจแห่งมาร คือราคะได้ ผู้สำรอกกามคือราคะความ

กำหนดได้ ชื่อว่ามีจิตแห่งอริยะบุคคลอันประเสริฐ

ผู้ได้ในธรรมกล่าวคือ นิพพิทาญาณ ชื่อว่า

ได้ความเป็นอริยะเจ้าแล้ว

ภิกษุเหล่าใดเพียรอยู่ซึ่งการสำรอกตน

ชื่อว่า เป็นสาวกแห่งตถาคตอย่างแท้จริง

และภิกษุเหล่าใด เพียรชำระเหตุแห่งกาย คือความกำหนดได้

ย่อมได้ธรรมคือความหลุดพ้นจากกาม ภิกษุ ๕๐๐ รูปก็ได้บรรลุอรหันต์

๗ . โഴ่ล่ามใจ

ขึ้นชื่อว่า พันธนาการใด อันทำด้วยเหล็กไม้หรือ เถวัลย์ อันจะจองจำมนุษย์ให้อยู่ใน
 จะเสมอด้วย ความรักนั้นไม่มี ความรักและการ ผูกพันแม้จะปรากฏเป็นเครื่องมืออันอ่อนยังสามารถ
 คึงมนุษย์ให้จมดิ่งลงได้ เพราะเป็นการที่ตัด ได้ยาก ผู้ที่ตัดได้ขาดแม้พันธนาการนั้น ๆ ชื่อว่า เขาได้ไป
 แล้ว ในที่ไม่ต้องหันกลับมาดูโลกอีกเลย ขึ้นชื่อว่า โഴ่ตรวนอาจจะล่ามผูก ร่างกายไว้ได้ แต่ผูกใจไว้
 ไม่ได้ บุคคลพึงพิจารณาเหตุอันจิตตนข้องอยู่ว่า ด้วยเหตุใด พระพุทธเจ้าเป็นผู้ตัดได้ขาดสิ้นซึ่งเหตุอัน
 ทรงทั้งภรรยาและลูกสุดที่รักไว้เบื้องหลัง เพื่อเหตุในการบรรลุธรรมผลนั้น บุคคลอันตัด ได้ซึ่ง
 พันธนาการแห่งรัก ชื่อว่าเป็นผู้กล้าหาญ เด็ดเดี่ยว ย่อมหลุดพ้นจากเหตุคือ ความรักได้
 ส่วนผู้ที่ยังข้องอยู่ย่อมเป็นทุกข์เพราะความรักนั้น ทุกข์เพราะปรารถนาในสิ่งอันเป็นที่รัก
 เมื่อ ได้สิ่งอันเป็นที่รักก็ทุกข์ คือทุกข์เพราะกลัวเสียสิ่งอันเป็นที่รักไป และทุกข์เพราะกลัวว่าจะมีคนมา
 ปรากฏสิ่งที่ตนรัก ความวิตกกังวลต่าง ๆ ย่อมเกิดขึ้นมากมาย แล้วความสุขที่เกิดจากความรักอยู่ที่ใด
 บุคคลอันพยายามถักร้อยโซ่ทองเพื่อผูกมัดใจตนไว้ ในสิ่งอันเป็นที่รัก ไม่ว่าจะเป็ความรักใคร่ในกามก็
 ดี หรือความปรารถนาที่บริสุทธิ์ก็ดี เหล่านั้นล้วนเป็นเหตุแห่งทุกข์ทั้งสิ้น หัวใจอันถูกล่ามไว้ด้วยรัก
 ย่อม ห่วงหาอาทรอยู่เสมอ ใจอันมีเหตุคือ ความรักอาศัยอยู่ย่อมทุกข์ ทางพ้นทุกข์แห่งใจคือ การ
 พิจารณา ในความจริงที่เกิดขึ้นว่า ทุกคนมีเหตุอันติดมาคือกรรม สิ่งที่ต้องเกิดขึ้นเป็นสิ่งที่เลี่ยงไม่ได้
 ส่วนสิ่งอันเป็นที่รักต้องพลัดพรากเป็นเรื่องธรรมดา เพราะกรรมคือผู้กำหนดมาว่า ใครต้องเผชิญอะไร
 ใครต้องทุกข์หรือสุข ไม่มีใครสนใจทุกอย่างที่ปรารถนา ทั้งหมดทั้งสิ้นสุดแท้แต่กรรม เพราะกรรมอัน
 บุคคลทำไว้ดีย่อมส่งผลดีในบั้นปลาย กรรมอันบุคคลทำไว้เลวย่อมส่งผลเลวในบั้นปลาย การตัด
 พันธนาการแห่งรัก เป็นไปได้โดยยากแต่ผู้ที่ตัดได้แล้วก็มิมากอยู่ พระอริยะเจ้าทั้งหลายเพียรพิจารณาใน
 เหตุว่า ไม่ว่าจะเราเอง หรือคนอื่นเป็นที่รักก็ตามย่อมมีกรรมเป็นของตน แม้จะรักสักเพียรใดต้องพลัด
 พราก ส่วนถ้ากรรมกำหนดว่า ต้องอยู่ด้วยกัน แม้พยายามตัดสักเท่าใดนั้น ก็แสนยากเช่นกัน ผู้ปรารถนา
 ความหลุดพ้นเท่านั้น พึงเพียรตัดรักตัดสัมพันธ์ ให้ขาด
 โดยการพิจารณาในกรรมของตน และผู้อื่นให้เห็นแจ้งก่อน แล้วใจจะปล่อยวางเอง
 เมื่อจิตรู้แจ้งในกรรมคือ ญาณ ย่อมวางความยึดถือในใจลงได้
 เมื่อนั้นย่อมเป็นอิสระจากพันธนาการทั้งปวง

ฉ . เณร ต้นใหญ่

ต้นไม้อันบุคคลตัดแล้วย่อมงอกใหม่ เพราะเหตุว่า ยังมีรากอันยังลึกอยู่ในดิน และรากแก้วนั้นอันยังไม่ขาด ย่อมเจริญขึ้นอีกได้ ตามเหตุปัจจัย เปรียบเสมือนต้นไม้อันแห่งต้นหา อันบุคคลตัดแล้วไม่ตาย ฉะนั้น ผู้มีปัญญาย่อมต้นไม้อันได้กระทั่งราก เพราะการที่รากแก้วขาดไป ย่อมทำให้ต้นไม้นั้นไม่อาจจะงอกใหม่ได้อีก เปรียบเสมือนกับผู้ตัดกิเลสต้นหา ได้กระทั่งราก คือราคะ โทสะ และโมหะ กล่าวคือ ความโกรธความโลภ ความหลง อันเป็นรากแก้วสำคัญของต้นหา การตัดอาจทำได้หลายวิธี คือ การลิดรอน กิ่งก้านของต้นหา คือ อารมณ์ที่มากระทบ ทวารทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ต้นหาทั้งหลายทั้งปวงเกิดจาก กิ่งก้านแห่งต้นหานี้เมื่อตัด อารมณ์ และการกระทบสัมผัสได้ ชื่อว่าเป็นการตัดต้นหาในเบื้องต้นได้ เมื่อนั้นย่อมไม่มีอารมณ์มากระทบเป็นเหตุให้รากแก้วต้องสร้างกิ่งก้านใหม่ เมื่อนั้นจึงค่อยตัดลำต้นเสีย การสร้างกิ่งก้านแห่งต้นหาย่อมเป็นไปไม่ได้โดยยากชื่อว่า เป็นการตัดต้นหาได้ในท่ามกลาง ที่สุดย่อมขุดรากแห่งนั้นทิ้งเสีย เมื่อไม่มีรากแก้วแห่งต้นหาแล้ว ต้นหาย่อมไม่อาจจะเกิดได้อีก ต้นไม้อันแห่งต้นหานั้นย่อมดับไป เพราะเหตุแห่งการตัดกิ่งก้าน คือ อายะตะนะ และตัดผัสสะการกระทบสัมผัสที่สุดคือ การตัดความยึดมั่นถือมั่น ในขั้นที่ ๕ อันเป็นรากแก้วแห่งต้นหา เมื่อจิตอันตัดได้แล้วซึ่งต้นหานั้นจิตย่อมพ้นจากการตายและเกิดอีกในภพ เพราะเหตุว่าขั้นอันเป็นรากแก้วนั้นสิ้นไป เมื่อสามารถตัดต้นไม้อันแห่งต้นหาได้สิ้นแล้ว ย่อมออกจากป่าแห่งความหลงผิดได้

และย่อมพบทางอันสว่างแห่งมรรคผล และนิพพาน หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด

ในภพน้อยใหญ่ เป็นผู้มิชัชนือพญามารทั้งหลาย มารอันเกิดแต่ราคะ คือความใคร่

โทสะ คือการประทุษร้าย โมหะคือ ความหลงผิดจากหลักธรรม เหตุว่าจิตอันมีอวิชชาครอบ

ย่อมไม่รู้ทางดำเนินที่ถูกต้อง คุณคนหลงป่า ชี้ทางให้กับคนหลงป่าด้วยกัน ย่อมยากจะออกจากป่าแห่งความหลงได้ บุคคลจะออกจากป่าอาจต้องตัดไม้ทั้งหมดจึงออกจากป่าได้ มิเช่นนั้นต้องถามผู้รู้ทางออกจากป่านั้น เปรียบเสมือนบุคคลผู้หลงอยู่ด้วยอำนาจแห่งอวิชชา คือ ความไม่รู้

ย่อมยากที่จะออกจากป่าแห่งต้นหาได้

ผู้มีปัญญาย่อมกำหนดรู้ในทิศแห่งแสงสว่าง

แล้วอาศัยซึ่งทิศนั้นเป็นทางดำเนิน ฉันทิ

บุคคลย่อมอาศัยปัญญาเป็นเครื่องนำทาง

เพราะทิศแห่งปัญญานำนั้นที่จะนำคนให้พ้นจากป่าแห่งต้นหาได้

จงแสวงหาปัญญาและอาศัยปัญญานั้นเกิด เป็นเครื่องนำทาง

จิตที่มีปัญญาเป็นเครื่องอาศัย ย่อมเห็นทางออกจากทุกข์ได้

ญ . ผู้หญิงงาม โสภา

ขึ้นชื่อว่าสตรีนั้นเป็นมารดาแห่งกามทั้งหลาย เพราะเหตุว่า สตรีเป็นที่รวมของสิ่งน่าพอใจทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นรูปอันสวยงาม เสียงอันมีเสน่ห์ และกลิ่นอันรันทวจนาหลงไหล ทั้งกิริยาท่าทางอันน่ารัก ซึ่งจัดว่าเป็นที่รวมแห่งกามะตัมหา อันเป็นแดนเกิดแห่งราคะ ฉะนั้นจึงเคารพในพลังแห่งความอ่อนโยนของหล่อนพลังอันสามารถฆ่าชายให้ตายได้ทั้งเป็น และมีแรงบันดาลใจยิ่งใหญ่ทำให้คนทั้งโลกหลงไหล ในที่ที่ต่อสู้แย่งชิงในความงามของหล่อน ขึ้นชื่อกามคุณทั้งหลายย่อมเกิดจากสตรีเป็นเหตุ ภิภุขุทั้งหลายมีพรหมจรรย์อันขาดสิ้นก็เพราะพลังแห่งสตรี มารทั้งหลายกล่าวคือกาม ย่อมอาศัยอำนาจแห่งความงามทำลายตะบะของผู้บำเพ็ญเพียร ความงามของสตรีทำให้จอมกษัตริย์ทั้งหลาย ต้องทำ

สงครามเพื่อให้ได้เซชชม ภิภุขุทั้งหลายต้องลาเพศบรรพชิต

เพราะเหตุแห่งสตรีนั้น เมื่อจิตตกอยู่ใต้อำนาจแห่งกาม ย่อมยินดีในรูป อัน โสภาแห่งสตรี แต่เมื่อจิตอันพ้นแล้วจากอำนาจแห่งกาม ย่อมมองเห็นสัจจะแห่งรูป ความจริงอันเลื่องไม่ได้แห่งรูปนั้น ย่อมทำลายความกำหนัดในกามให้สิ้นไป เมื่อนั้นจิตย่อมพ้นจากอำนาจครอบงำแห่งมาร ความยินดีทั้งหลายเป็นบ่อเกิดแห่งกาม และกามคือความใคร่ใน รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และอารมณ์ กล่าวคือ กามเหล่านั้น สิ่งเดียวที่จะทำลายความใคร่ในกามได้คือ นิพพิทาญาณ คือความเบื่อหน่าย เพราะเมื่อเบื่อหน่ายย่อมคลายความกำหนัดยินดี เมื่อคลายความกำหนัดยินดี จิตย่อมพ้นจากกิเลสอาสวะ

จึงกล่าวว่า พึงระวังภัยอันเกิดจากสตรี เพราะภัยอันเกิดจากกามล้วนมาจากสตรีเป็นเหตุ

ความรักใคร่และความเปลือยเปลีนยินดีในกามทั้งหลาย เป็นสิ่งที่กิน มรรค ผลและนิพพานเอาไว้ บุคคลอันสามารถทำลายได้ ย่อมได้สวยผลอันเป็นธรรมคือนิพพาน เหตุเดียวอันจะทำลายราคะได้ นับแต่ต้นคือ การใช้จิตพิจารณาเพื่อรู้แจ้งรูป นับแต่การเกิดของรูป จนถึงความแตกดับ ไปของรูปด้วย อย่าหยุดพิจารณาเพียงเพราะเห็นในความงามของรูปนั้น ผู้สามารถพิจารณาต่อ จนรู้แจ้งจรูป ชื่อว่าเป็นผู้ใกล้พระนิพพาน ก็และเมื่อจิตรู้แจ้งว่า รูปมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา และมีความดับไปเป็นธรรมดา จิตยังพอใจในรูปหรือไม่ เมื่อจิตเห็นความเกิดดับของรูป ย่อมปล่อยวางความยึดถือในรูปนั้น นั่นแลเป็นความดับของรูป จิตถอนจากความยินดีในรูปทั้งปวงแล้ว ย่อมสิ้นจากความยินดีในกามทั้งปวงด้วย เมื่อจิตเป็นอิสระจากกามแล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์อันเกิดจากสตรี นั่นคือความหมายของการหลุดพ้นจากทุกข์ คือจิตอันสิ้นจากความยินดีในกามแล้ว ฉะนั้น

ฉ. ชฎาமாகยศ

เหตุเหล่าใดเหล่าหนึ่งอันมีอยู่ในจิตคือ ความยิ่งใหญ่

อธิบดี คือเหตุอันจิตข้องอยู่ หมายถึงว่า จิตปรารถนาความยิ่งใหญ่ ความเป็นเลิศ

การประสพผลสำเร็จ ในสิ่งอันพึงประสงค์รวมทั้งหน้าที่การงานที่ตนทำ

กล่าวว่อย่างน้อยคนนักที่จะปฏิเสธความทะยานอยากเหล่านี้ นับแต่พระศาสดาประสูตวันแรก

ได้ตรัสถึงสิ่งเหล่านี้เป็นเบื้องต้น คือ “เราจะเป็ใหญ่ในโลก”

ชฎาแห่งความสำเร็จเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนาจะสวมใส่ เพราะมันเป็นสิ่งที่เป็นสุดยอดของตั้มหา
เมื่อได้ความเป็นใหญ่อำนาจก็อยู่ในมือตน จะสั่งเป็นสั่งตายใครก็ได้ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า
ชฎาแห่งอำนาจวาสนา พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสอนเสมอว่า เราทั้งหลายเป็นผู้ทิ้งแล้วซึ่งอำนาจ
แห่งมหาจักรพรรดิ และถือเอาซึ่งเพศพรหมจรรย์ เป็นผู้ละแล้วซึ่งการแก่งแย่งชิงดี เธอทั้งหลายจงถือเอา
เป็นแบบอย่าง อำนาจอยู่ในมือผู้ใดยอมหลงในอำนาจนั้น สำคัญตนว่ายิ่งกว่าผู้อื่น เมื่อสิ้นอำนาจ ย่อม
สิ้นคนรักด้วยผู้ใดละได้ซึ่งตั้มหาอันมีในใจตนคือ อำนาจ ย่อมได้ซึ่งความทะยานอยากในความโลก
และการถือเอา ส่วนผู้ใดยังเพลินใจอยู่ในอำนาจ เขายอมหลงผิด เมื่อนั้นยอมกระทำซึ่งกรรมเบาและ
กรรมหนัก อันเลียงได้ยาก เพราะเหตุผลว่า จำเป็นต้องทำ หรือไม่ทางเลียงแล้วยอมทำบาป ด้วยอำนาจ
ตน ไม่สำนึกว่า เมื่อหนึ่งชีวิตตนต้องล่วงไป แล้วกรรมที่สร้างไว้ย่อมส่งผล อนึ่งบุคคลผู้หลงผิด
ทั้ง ๆ ที่รู้ว่า ตนต้องมีความตายเป็นที่สุด แต่ก็ไม่ได้ใจ เมื่อตายแล้วจะรำร้องให้ใครเห็นใจคงไม่ได้
บุคคลอื่นที่ตายให้เห็นก็มาก แลตนก็ต้องตายเหมือนเขา แต่ยังหลงมัวเมาอยู่ในอำนาจยอมได้ชื่อว่าเสีย
ชาติ ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ซ้ำยังได้พบพระพุทศาสนาด้วย จึงเป็นน่าเสียดายนัก ส่วนผู้ใดไม่ประมาท
มองเห็นความตายที่มีแต่เฉพาะหน้าตน แล้วเร่งทำซึ่งความเพียรอันยิ่งยวด ย่อมประสพผลดีในการ
ประพฤดิธรรมนั้นอนึ่งผู้มองเห็นโทษภัยอันเกิดจากอำนาจ และมองเห็นความไม่จริงแห่งยศถา ย่อมวาง
เสียจากความยินดีใน อำนาจนั้น การพอใจในสิ่งที่ตนมีหนึ่ง การอ่อนน้อมถ่อมตนหนึ่ง และความไม่
ใคร่ในอำนาจหนึ่ง เป็นทางออกที่ดี เพราะสิ่งทั้งหลายเมื่อมีความเจริญได้ย่อมมีความเสื่อมได้เช่นกัน ผู้
พ้นจากความยินดีพอใจในตั้มหายอมสามารถปล่อยวางทุกสิ่งได้ ทุกข์อันจะเกิดมีเพราะตั้หมาก็มีไม่ได้

พระอริยะเจ้าทั้งหลายเป็นผู้ถอดชฎาแห่งความมีตัวตนแล้ว

จึงได้เสวยสุขในธรรมคือ มรรคผลนิพพาน

ที่สงบสิ้นจากตั้มหา ฉะนั้น

ญ . ปฏักใจหุนหัน

ธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่งหมายเอาการกำหนดจิตรู้ในธรรมต่าง ๆ
 จิตอันกำหนดรู้ในรูป ว่าด้วยความเป็นไปในความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป ของรูปนั้น
 จิตอันกำหนดรู้แล้วในธรรมคือ ความเกิดดับของรูป ย่อมเห็นในความจริงอันเกิดขึ้นว่า
 ธรรมเหล่านั้นย่อมเป็นไปในความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์และความไม่ใช่ตัวตน
 เมื่อจิตกำหนดรู้แล้วย่อมวางสิ่งที่เป็นทุกข์ที่จิตหลง นั่นคือความหมายของการหลุดพ้นจากรูปด้วย
 เมื่อจิตกำหนดรู้รูปแล้ว ฟังกำหนดรู้นามด้วย นามคือวิญญูณอันพาจิตให้ท่องเที่ยวในภพ
 คือความเกิด ในแดนต่าง ๆ อันได้แก่ นรกบ้าง สวรรค์บ้าง สัตว์บ้าง รวมทั้งความเกิดเป็นมนุษย์ด้วย
 ก็แลความเกิดทั้งหลายเหล่านั้นเป็นที่มาของความทุกข์ ความทุกข์อันเกิดขึ้นจากเหตุ คือราคะ ความใคร่
 ของกาย เมื่อจิตอันพิจารณาทุกข์ที่เกิดจากนามและเห็นในความไม่เที่ยงของนาม และความไม่ใช่ตัวตน
 ด้วย เมื่อนั้นจิตย่อมเห็นธรรมอันเกิดขึ้น คือญาณ จิตย่อมปล่อยวางในสิ่งที่เป็นทุกข์ที่จิตหลงนั่นคือทาง
 แห่งพระนิพพานเป็นธรรมอันหมดจด ผู้เข้าถึงธรรมนั้นแล้วย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ ธรรมทั้งหลาย
 ทั้งสิ้นมาจากการอาศัยการกำหนดจิตรู้ ความรู้อันเกิดขึ้นจากการกำหนดจิต ย่อมเป็นไปเพื่อการดับ
 อวิชชา คือความไม่รู้ให้สิ้น เมื่อความไม่รู้ดับไป ความรู้แจ้งย่อมเกิดขึ้นแทน ความรู้แจ้งนั้นคือ ญาณ
 เป็นธรรมเครื่องระงับทุกข์ ของจิต ก็แลจิตอันอาศัย ญาณ ย่อมเห็นในพระนิพพานได้ เหมือนบุรุษ
 อันมีกล้องส่องดูดวงดาว ย่อมเห็นดวงดาว ฉะนั้น ส่วนว่าจิตอันไม่มีญาณ ย่อมไม่เห็นในพระนิพพาน
 ได้ เสมือนบุคคลตาบอด อันมองไม่เห็นดวงจันทร์ ฉะนั้น ญาณย่อมเกิดจากความรู้แจ้งเท่านั้น บุคคล
 อันสามารถทรงจำพระธรรมได้ มากเพียงใด แต่หากไม่สามารถเข้าถึงซึ่งธรรมเหล่านั้น ก็ไม่ชื่อว่าได้
 ญาณเลย เป็นเพียงแต่ผู้ทรงจำเท่านั้น แต่บุคคลใดอันสามารถ เข้าถึงธรรมนั้น ย่อมสามารถยกระดับแห่ง
 จิตตนได้ จากความยึดมั่น กลายเป็นปล่อยวาง จากความโลภ กลายเป็นเสียสละ จากความโกรธเป็น
 ความเมตตา เหล่านี้จึงชื่อว่า เป็นผู้รู้ซึ่งในรสแห่งพระธรรมได้ เสมือนนักชิมอาหารชั้นดี เมื่อได้ชิม
 อาหารเพียงน้อยก็รู้รสได้ ฉะนั้น ส่วนผู้มีปัญญาน้อย แม้จะบริโภคอาหารจนอิ่มก็ไม่สามารถรู้รสได้
 เพราะขาดการพิจารณา แม้มีชีวิตอยู่ในธรรม อาศัยธรรมแต่ขาดปัญญารู้แจ้ง
 ก็เสมือนคนเขลาอันไม่รู้ในรสแห่งอาหาร ฉะนั้น

ฐ . กรรมฐาน

ฐานเหล่าใดอันจิตอาศัย แล้วพ้นจากทุกข์ ฐานนั้นจะเสมอด้วย กรรมฐาน ไม่มี
 กรรมฐาน มีทั้งที่เป็นไปเพื่อความสงบระงับอารมณ์ คือสมถะกรรมฐาน และที่เป็นไปเพื่อปัญญา
 คือวิปัสสนากรรมฐาน ความรู้แจ้งเห็นจริงในความทุกข์ ในเหตุแห่งทุกข์ ในแนวทางแห่งความดับทุกข์
 และรู้แจ้งในข้อปฏิบัติเพื่อถึงซึ่ง การดับทุกข์นั้น จิตอันอาศัยกรรมฐานใด เพื่อความหลุดพ้น
 ย่อมพิจารณาพิจารณาในความถนัดแห่งตนจิตใดอันมุ่งหวังความสงบของจิต พึงเจริญในธรรม
 คือ สมถะกรรมฐาน ส่วนจิตใดอันมุ่งหวังความหลุดพ้น โดยฝ่ายเดียว คือความรู้แจ้ง
 พึงเจริญ วิปัสสนากรรมฐาน จิตอันบุคคลวางรากฐานไว้ดีแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อที่พึงอันดีของจิต
 จิตอันมีกรรมฐานสมควรแก่อุปนิสัยตน ชื่อว่าได้ที่พึงอันดี เสมือนบุคคลอันอาศัยเรือใหญ่ข้ามพื้น
 มหาสมุทร ฉะนั้นเรือใหญ่กล่าวคือญาณ เป็นที่พึ่งเดียวอัน จิตจะอาศัยข้ามฝั่งคือ โอบะสงสารได้ ส่วนที่
 พึ่งอื่นไม่มี จิตอันบุคคลฝึกดีแล้ว ย่อมนำสุขแห่งนิพพานมาให้ พระนิพพานคือ สุขอันเที่ยงแท้คือ
 ความหลุดพ้น จากการเวียนว่ายตายเกิด บุคคลอันรู้ว่า กรรมฐานคือ ฐานของจิต ทำให้จิตมั่นคงใน
 ธรรม เป็นอันดี พึงเจริญในกรรมฐานนั้นให้มาก ผู้มีปัญญาเมื่อรู้แจ้งในธรรมนั้น ย่อมทำที่สุดแห่ง
 ความดับทุกข์ได้ ส่วนผู้ยังมีอวิชชา หุ้มอยู่ย่อมหลง เสมือนคนตาบอดอันว่ายนํ้าข้ามทะเล ฉะนั้น
 กรรมฐานเป็นธรรมเหล่าเดียว อันจิตจะอาศัยให้เกิดญาณ คือความรู้แจ้งได้ จิตอันได้ญาณ จาก
 กรรมฐาน คือสมถะกรรมฐาน เมื่อเพียรปฏิบัติ จนถึงธรรมกล่าวคือฉาน เฉพาะที่เป็นส่วนแห่ง
 โลกุตระเท่านั้น หากยังเป็นฉาน ของ พระฤาษีอยู่ชื่อว่ายังไม่พ้นจากทุกข์บุคคลพึงแยกแยะให้ออกว่า
 ฉานใดเป็นโลกุตระ ฉานใดไม่ใช่โลกุตระ เพราะหากหลงสู่ทางที่เป็นฉาน โลภีย์แล้วชื่อว่าได้ไปแค่
 พรหมโลกเท่านั้น แต่หากฉานนั้นเป็น โลกุตระแล้ว ชื่อว่าย่อมได้ธรรมคือความว่างเปล่าจากรูปและนาม
 เสมือนบิดาอันมีบุตรฝาแฝดย่อมแยกแยะได้ บุตรคนใดเป็นที่บุตรคนใดเป็นน้อง ฉะนั้น หรือไม่
 เปรียบเสมือนทางสองเส้นอันเหมือนกันแต่ทางหนึ่งขึ้นเหนือ อีกทางหนึ่งลงใต้ ดันทางเหมือนกันโดย
 ทาง แต่ปลายทางนั้นต่างกัน ฉะนั้นผู้มีปัญญาย่อมทราบชัดว่า ธรรมที่เป็น โลภีย์เป็นทางแห่งกุศล ส่วน
 ธรรมที่เป็น โลกุตระนั้นเป็นกุศลเมื่อรู้ทางดำเนินอย่างนี้ ย่อมรู้ในธรรมที่ควรเจริญ และธรรมที่ควรละ
 ด้วย บัณฑิตย่อมเจริญในธรรมชาว ละเว้นธรรมคำ
 ย่อมได้เสวยผลที่เป็นความเจริญแต่ฝ่ายเดียว

๓ .นางมณโฑหน้าสีขา

ขึ้นชื่อว่ารูปนั้น ไม่ใช่เครื่องบอกจิตใจ บุคคลอันมีรูปอันงามแต่จิตทราม โหดร้ายก็มาก ส่วนผู้มีรูปอัปลักษณ์ อาจเป็นคนจิตใจดี ก็ได้ ฉะนั้นบุคคลไม่พึงตัดสินผู้อื่นนั้นด้วยรูป และการแต่งตัว ธรรมดาว่า สมองคนมักตัดสินคนเพียงเพราะการเห็นภายนอก แล้วมองข้ามความดีงามหรือเลวร้ายของ รัยของใจ ส่วนการกระทำนั้นเล่าก็ยังแยกได้ยาก เพราะบุคคลหนึ่งอาจจะเจตนาทำในสิ่งดี เพื่อให้ผู้อื่น เชื่อว่าตนดี ถัดหลังกลับทำในสิ่งเลว กล่าวว่าเป็นผู้ทำความดีแต่ซ่อนความเลวไม่ให้ผู้อื่นเห็น คุณแล้ว แยกกว่าผู้ทำเลวเพราะความหลงผิดชั่วขณะ เพราะอย่างน้อยเขายังมีสติรู้ว่าทำผิดไป กลับบุคคลที่ทำผิด โดยเจตนา แล้วสำคัญตนว่า เป็นผู้รอบคอบฉลาดกว่าผู้อื่นที่สุดเขาย่อมพบความผิดพลาดในตน บุคคล เหล่าใดอาศัยหน้าตาเป็นเครื่องหลอกลวงผู้อื่น ชื่อว่าไม่จริงใจและภายในซ่อนความเป็นยักษ์ไว้ คุณนาง มนโฑ จำแลงตนเป็นสาวสวย ภายจับชายที่หลงเชื่อกินเป็นอาหาร ฉะนั้นความกระหายอยากในราคะ บ้าง กามตัณหาบ้าง เหมือนกับยักษ์ที่ไม่รู้จักอิ่มด้วยรสแห่งตัณหา อนึ่งบุคคลผู้บริโ ภคกามเป็นนิจย่อม ไม่รู้จักอิ่มเพราะรสแห่งกามนั้น ประหลาด กินเท่าไร ก็ไม่อิ่ม ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้ตัดแล้วซึ่งการ บริโภคในกาม พึงยินดีในความเบื่อหน่าย และทนอยู่ กับความเบื่อหน่าย เพราะเป็นธรรมดาที่จะ ชนะซึ่งกามอันเกิดจากความยินดี เพราะความเบื่อเป็นศัตรูเที่ยงแท้ ของความยินดี กามทั้งหลายอันเกิด จากความยินดี พอใจในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และอารมณ์อันเป็นกาม คือ ความใคร่และความรัก ส่วนจิตเหล่าใดอันอาศัยความเบื่อหน่ายทั้งประกอบด้วยปัญญาการพิจารณา ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และอารมณ์ ให้เห็นในความไม่เที่ยงแท้ จนจิตปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นได้

ในขณะที่พิจารณาข่มต่อสู้อารมณ์ที่ยินดีในกามด้วย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีคิระที่ดั่งมั่น ทนต่ออารมณ์ที่เบื่อหน่ายได้ และหากยังไม่ละซึ่งความเพียรเสียดข่มได้บรรลุซึ่งธรรมอันยิ่งคือ นิพพิทา ญาณ แต่หากเบื่อหน่ายในการพิจารณา และกลับยินดีในกามต่อชื่อว่าแพ้แล้วต่ออำนาจแห่งกาม อนึ่ง จิตที่ปลุกฝังในกาม มานาน ย่อมยากที่จะละได้ การที่จะให้เกิดความเบื่อหน่ายนั้นยาก ถ้าจะเบื่อหน่าย คงเบื่อหน่ายที่ว่า การต้องอยู่คนเดียว นอนคนเดียว นั่งคนเดียว มีชีวิตอยู่โดยลำพังเป็นสิ่งยากยิ่ง สำหรับผู้ยินดีอยู่ในตัณหา แต่หากเป็นผู้มีบารมีธรรมที่แก่กล้าแล้ว ย่อมสามารถละได้ซึ่งอารมณ์ที่เป็น กามตัณหาทั้งปวง ท่านเหล่านั้นย่อมได้เพลินในธรรมคือ ญาณ อันสัตว์หรือปุลฺลชนยินดีได้โดยยาก ผู้ได้เสวยธรรมคือนิพพานเท่านั้นที่พ้นจากทุกข์

๗ . ผู้เฒ่าเดินจงกรม

ธรรมชาติเหล่าใดแห่งรูปอันมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา ย่อมมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดาเช่นกัน ความแก่ชราเป็นความเสื่อมของรูป อันบุคคลจะเลี่ยงได้ ขึ้นชื่อว่า ความแก่ย่อมพลา กำลังให้สิ้นไปสังขารร่างกายก็ทรุดโทรม เหี่ยวแห้ง สิ่งเหล่านี้เป็นความจริงที่เกิดขึ้นกับร่างกาย ซึ่งปฏิเสธไม่ได้เลย ความแก่ชราของร่างกายไม่ได้ทำให้โรคหรือค้นหาสิ้นไปด้วย ความอยากทั้งหลายยังมีแต่ ร่างกายไม่อำนวย จึงกล่าวว่า ราคะค้นหาไม่แก่ ไฟแห่งปรารถนานั้นไม่สิ้น ไปเพราะอายุ ไฟปรารถนาคือ กิเลส ย่อมสิ้นไปเพราะ การที่จิตรู้แจ้งในธรรมเท่านั้น ผู้ดับไฟในตนได้เท่านั้น จึงชื่อว่าเป็นผู้สิ้นเชื้อแห่งค้นหา ราคะ โทสะ และโมหะ ทางเดียวที่จะสิ้นค้นหาแห่งรูปได้คือ การรู้แจ้งรูปและนาม ด้วยความเห็นว่าเป็นสิ่งไม่จริงยั่งยืน ไร้ตัวตนที่แท้จริง จิตไม่พึงยึดมั่นถือมั่น จิตที่เห็นในธรรมชาติแห่งความเกิด ความแก่ ความเจ็บและความตายอย่างถ่องแท้ ย่อมปล่อยวางในรูปและนามได้ เมื่อนั้นจิตย่อมสิ้นจากความกำหนัดยินดีในกามได้ เพราะเมื่อจิตเป็นผู้หลงติดยึด จิตก็ควรเป็นผู้ละความยึดถือเอง เมื่อจิตวางอารมณ์อันเกิดจากใจอันยินดีในกามได้ จิตย่อมเป็นอิสระจากอารมณ์ทั้งปวงด้วย กามทั้งหลายอันเกิดจากความยินดีเป็นอารมณ์ ย่อมสิ้นไปเพราะความสิ้นไปแห่งเหตุนั้น เมื่อจิตพิจารณาเห็นกายว่าเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์บังคับขยี้ยังไม่ได้ ไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริงของใคร เมื่อนั้นจิตย่อมวางความยึดถือในกายได้ ย่อมไม่โศก เพราะความเสื่อมสิ้นไปของกายนั้นตามธรรมชาติ

อนึ่งเมื่อบุคคลอันมองไปในโลกย่อมเห็นชายชราประมาณมากที่ใช้ชีวิตอยู่อย่างปกติสุข ไม่เดือดร้อนเพราะความเสื่อมของร่างกาย แท้จริงแล้วเพียงต้องการให้เห็นสิ่งที่เป็นธรรมดาเท่านั้น บุคคลย่อมไม่อาจปฏิเสธสิ่งนี้ได้ แต่การพิจารณาเพื่อยอมรับมัน เท่านั้นคือสิ่งที่ทำได้ แม้นไม่ปรารถนาความแก่แต่่าสิ่งเดียวที่ทำได้คือ การไม่เกิดอีก และการที่คนเราจะไม่เกิดนั่นคือ ความหมายว่าจะต้องหลุดพ้น เพราะเหตุเดียวที่ทำให้คนเกิดคือ จิตที่ถือมั่นในวิญญูณอยู่เมื่อใดจิตพ้นจากความยึดถือในวิญญูณ เมื่อนั้นชื่อว่า จิตย่อมได้ญาณ อันเป็นเครื่องกำหนดรู้แล้วธรรมอันเกิดขึ้นแต่ญาณนั้นย่อมเป็นเพื่อการสงบระงับทุกข์อันเกิดจากเหตุ กล่าวคือค้นหา ดังนั้นผู้สงบระงับค้นหาได้ชื่อว่าสงบระงับทุกข์

ด้วย

ณ . เณรสำรวม

ธรรมทั้งหลายทั้งสิ้นมีอยู่ไม่ได้จำเพาะเจาะจงสำหรับผู้หนึ่งผู้ใด ไม่เว้นแม้แต่เด็กอายุเจ็ดขวบ
 ก็สามารถบรรพชาเป็นสามเณรได้ ธรรมเป็นสิ่งที่ยากสำหรับผู้ไม่เข้าใจ แต่เป็นสิ่งที่ง่ายสำหรับผู้
 เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับทุกคนไม่เว้น อาจกล่าวได้ว่า ธรรมอันบุคคลสามารถรู้แจ้งได้ หากมีความเป็น
 มนุษย์ โดยสมบูรณ์ด้วยขั้นทั้ง ๕ ไม่วิปลาทไปด้วยเหตุใดก่อน เพราะทุกคนมีรูปนามเท่ากัน ผ่านการ
 เกิดในครรภ์เท่ากันจึงไม่ใช่เป็นเรื่องแปลกที่สามเณรอายุ ๗ ขวบจะบรรลุมรรคผลได้ หากแต่ได้รับ
 การศึกษาในสิ่งที่ถูกต้องเป็นธรรมจากผู้รู้แจ้งเห็นจริง การบรรพชานั้นไม่หมายเอาเพียงการรักษาศีลให้
 ดีเท่านั้น แต่หมายถึงการอบรมจิตใจให้รู้แจ้งในมรรคผลนิพพาน นั่นคือ จุดมุ่งหมายที่สำคัญที่สุดในการ
 ปฏิบัติธรรม สามเณรหากได้รับการฝึกจากผู้เชื่อว่า บรรลุแล้วย่อมไม่ยากแก่การบรรลุธรรมเลย แต่หนึ่งผู้
 ไม่ได้บรรลุธรรมสอนให้ผู้อื่นบรรลุเป็นไปไม่ได้ เพราะเขายังไม่เข้าใจอารมณ์ในการบรรลุมรรคผลเลย
 จะสอนผู้อื่นให้บรรลุได้อย่างไร อนึ่งหากผู้สอนไม่เข้าถึงธรรมคือนิพพาน จะสอนผู้อื่นให้เห็นใน
 นิพพานได้อย่างไร ที่สอนได้เพียงตามคัมภีร์ จะถูกจะผิดก็ไม่รับรู้ได้ บุคคลอื่นจะสอนผู้อื่นได้ย่อมต้อง
 บรรลุในธรรมนั้นก่อนไม่ได้หมายความว่า เป็นผู้ผ่านการอยู่ป่ามานาน หรือผ่านการปฏิบัติมานาน แต่
 เป็นผู้เข้าถึง อนึ่งสามเณรในพระศาสนานี้ดูต่างฝ่าย ชาว อันบุคคลจะเต็มสี่สันต่าง ๆ ได้ กล่าวคือ ถ้าได้รับ
 การสอนแบบสัมมาทิฐิ คือความเห็นที่ถูกต้องย่อมเป็นผลดี ต่อมรรคผลในอนาคตได้ แต่ถ้าได้รับคำ
 สอนแบบมิจฉาทิฐิ ชื่อว่า จะหวังมรรคผลได้โดยยากสามเณรวันนี้คือภิกษุในวันหน้า หากได้รับ
 การศึกษาที่ดี ชื่อว่า ย่อมเป็นภิกษุอันดีในอนาคต แต่ถ้าไม่ได้รับการอบรมที่ดี ชื่อว่า อาจเป็นผู้สังฆมบาป
 ด้วยความไม่รู้ ฉะนั้นในปัจจุบันจึงทำได้แก่ การสอนให้ตั้งอยู่ในศีลที่ดีเท่านั้น
 สามเณรในพระศาสนาองค์แรกเป็น โอรสแห่งพระศาสดาเองที่ทรงดำริจะมอบสมบัติ
 ในกับพระโอรส ของพระองค์ สมบัติที่พระองค์มี คือมรรคผลนิพพาน สามเณร ราहुล
 ได้บรรพชา โดยอัครสาวกเบื้องขวา คือพระสารีบุตรเถระเจ้า ผู้เป็นพระธรรมปัญญาบดี
 ได้เรียนกรรมฐานแล้วได้บรรลุอรหัตต์ในเวลาไม่นาน
 ชื่อว่าเป็นสามเณรองค์แรกที่เป็นอรหัตต์ เพียงแค่วัย ๗ ขวบ
 การได้เห็นสามเณรทำให้ระลึกได้ว่า ธรรมไม่เคยแบ่งแยกว่า เด็กหรือผู้ใหญ่
 ขอเพียงมีสติปัญญาสามารถกำหนดรู้ในเหตุผลได้ ย่อมมีสิทธิ์ในการบรรลุธรรม
 หยั่งถึงพระนิพพานด้วยกันทั้งสิ้น

ค . นิสัยดี

ธรรมดาว่าเด็กที่เกิดใหม่เหมือนดั่งผ้าขาวอันบุคคลจะแต่งแต้มสีสันตามต้องการ หากได้รับการอบรมในสิ่งที่ดีย่อมเป็นคนดี หากได้รับการอบรมในสิ่งที่ร้ายย่อมเป็นคนร้าย ทุกครั้งที่บิดามารดา แสดงอารมณ์ที่ไม่ดีหรือโหดร้ายต่อเด็ก เชื่อเถิดว่าเด็กได้ทรงจำเอาไว้ไม่ลืม ประดุจดั่งบุคคลเอาสีดำแต้มผ้าขาวย่อมเป็นสีดำ เหมือนกับช่างเขียนภาพที่ทำสีเขียนกระดาษขาวของตน เขาจะตำหนิภาพของเขาไม่ได้ ว่าไม่ดี ถ้าจะตำหนิเขาต้องตำหนิตัวเขาเอง ที่สร้างภาพสีของเขาเป็นเช่นนั้น อนึ่งช่างเขียนที่ได้รับการยกย่องว่าเลิศที่สุด โดยจะไม่มีสีบนกระดาษเลยเป็นไปไม่ได้ เริ่มต้นย่อมไม่สวยงาม แต่เมื่อได้รับการแต่งแต้มปรับปรุงแล้ว จึงเป็นที่ยอมรับว่าเลิศ ฉะนั้นชีวิตที่เกิดมานับเริ่มแต่วัยเด็ก ย่อมมีบ้างในความผิดพลาด เพราะความไร้เดียงสา ต่อเมื่อได้รับการอบรมสั่งสอน ให้รู้ดี รู้ชอบแล้ว จึงกลายเป็นบุคคลที่เลิศ ได้ บิดามารดาที่สั่งสอนบุตรอย่างไรย่อมได้อย่างนั้น กล่าวคือ เมื่อสอนให้เป็นคนดี ย่อมดี เมื่อสอนให้เป็นคนชั่วย่อมชั่ว ในบางครั้งเจตนาในการสอน เพื่อให้เป็นคนดี แต่สอนไม่เป็นแล้วไม่เข้าใจว่าเป็นคนชั่วได้อย่างไร มารู้ตัวอีกทีก็เป็นคนชั่วเสียแล้ว บ้างครั้งถึงแม้เจตนาจะดี แต่ถ้าสอนไม่ถูกต้องก็เหลวได้ เสมือนดั่งช่างทองชั้นเลว ประารถนาทำงานทองที่เลิศ แต่ไม่มีศิลป์ ในการทำทอง ที่ประณีต มีแต่ความตั้งใจและพยายาม ผลงานก็ออกมาดีไม่ได้ ฉะนั้น บิดามารดาที่พยายามสอนบุตร แต่ขาดความประณีตในการสอนใจเขา จึงไม่ได้บุตรที่ดีตามปรารถนา ที่สุดมักกล่าวว่า เลี้ยงได้แต่ตัวแต่สอนใจไม่ได้ และเหตุผลเดียวที่สอนไม่ได้ คือ บิดามารดา มักใช้อารมณ์ ในการสอน ขาดศิลป์ในการสอนที่ดี ที่สุดผลงานอันเลิศก็เสียไป เพราะการสอนที่ขาดเหตุผล เพราะความรุนแรงใช้บังคับกายได้แต่ บังคับใจไม่ได้ บุตรจึงเสียคน ฉะนั้น บุคคลที่ตำหนิบุตรตนว่าไม่ดี พึงย้อนดูตนก่อนว่า ได้ทำสิ่งใดเป็นแบบอย่าง มิใช่ว่า แค่ความปรารถนาดี ก็พอ บิดาสอนบุตรให้เว้นในการเสพสิ่งเสพติด แต่บิดายังทำอยู่ การสอนย่อม ไม่เป็นผล เด็กก็ เหมือนกับไม้ที่ช่างไม้ เหล่าเลื่อยออก เพื่อตัดให้สวยงาม แต่ถ้าช่างไม้นั้นฝีมือนั้น จะทำงานอัน ละเอียดอ่อนได้อย่างไร หลักการสอนที่ดีคือ การเข้าใจในบุคคลผู้ถูกสอนว่ามีอุปนิสัยอย่างไร และ ควรเลือกกรรมใด หรือวิธีการใดที่เหมาะสมแก่อุปนิสัยของเขาเหล่านั้น จึงชื่อว่า เป็นวิธีการสอนที่ชาญฉลาด อันผู้รู้สรรเสริญ

ค . เต่าสอนขันธ

ขึ้นชื่อว่าเต่า อันเปรียบประดุจดังขันธทั้ง ๕ ที่มีสี่ขา กับหนึ่งหัว รวมเป็นห้า คือ รูปขันธ เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ วิญญาณขันธ ในบรรดาขันธทั้งห้า วิญญาณขันธถือว่าเป็นขันธหลัก เปรียบเสมือนกับหัวเต่า เมื่อตัดแล้วเต่าย่อมตาย ส่วนขันธอื่นเป็นขันธรอง คือ เป็นเครื่องอาศัยนำพาไป แม้จะตัดให้ขาด แต่เต่าก็ยังไม่ตาย เหมือนกับคนที่ตัดขาแต่เต่ายังมีชีวิตอยู่นั่นใด ขันธทั้งสี่ก็เช่นกัน แม้จะตัดก็ไม่ได้หมายความว่า ความเกิดจะสิ้นสุด หากไม่ตัดขันธที่ห้าเสียแล้ว เพราะขันธที่ห้าคือ หัวเต่าเมื่อตัดเต่าก็ตาย ผู้มุ่งหวังทำความเพียรเพื่อดับขันธพึงมุ่งเน้นที่จะตัดวิญญาณขันธมากกว่า ที่จะตัดขันธเหล่านั้น เพราะเหตุว่า ขันธอื่นแม้ไม่ตัดเมื่อเวลานั้นมาถึง กล่าวคือความตาย ขันธทั้งหลายเหล่านั้นย่อมเสื่อมสิ้นเอง จิตไม่อาจยึดมั่นถือมั่นเอาเป็นของตน รูปขันธคือร่างกายย่อมเสื่อมสิ้นไปเองตามธรรมดา เวทนาขันธคือความรู้สึกย่อมสิ้นตามไปด้วย อีกสัญญาขันธคือความจำได้หมายรู้ย่อมดับด้วย สังขารคือความคิดและการปรุงแต่ง ย่อมดับตาม ขันธทั้งสี่เหล่านี้มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา ย่อมมีความดับไปเป็นธรรมดาเช่นกัน จิตไม่อาจยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวตนได้ ย่อมสละยอมทิ้งขันธเหล่านั้นไป เสมือนบุคคลอันตัดต้นมะพร้าวให้ตายไปแต่ยังเหลือลูกมะพร้าวอยู่ โอกาสที่จะมีต้นมะพร้าวอีกย่อมเป็นไปได้ ฉะนั้น แม้ว่าจิตจะวางซึ่งขันธทั้งสี่ได้ แต่หากยังไม่ดับขันธที่ห้า คือวิญญาณขันธเสียแล้ว โอกาสที่จะมีการเกิดอีกย่อมมีโดยแท้ เหมือนกับมะพร้าวที่ยังมีอยู่เมื่อต้องด้วยอากาศลม และฝนย่อมมีโอกาสงอกใหม่ได้อีก ฉะนั้น เพราะเมื่อจิตที่อาศัยวิญญาณขันธเป็นที่ยึดอยู่ยอมเป็นปัจจัยในการเกิดอีกในภพ ด้วยอำนาจแห่งกรรมที่สร้าง ไม่ว่าจะป็นกรรมดีก็ตามกรรมชั่วก็ตาม

ขันธบางเหล่าแม้ไม่ดับมัน ๆ ก็ดับเอง ส่วนบางขันธต้องอาศัยการปฏิบัติเพื่อเกิดให้ญาณ แล้วอาศัยญาณนั้นดับมัน จิตที่มีญาณเป็นเครื่องอาศัย ย่อมทำความดับสิ้นไปขันธวิญญาณ ที่สุดจะเหลือเพียง จิตที่มีญาณ แต่ยังอาศัยขันธทั้งสี่อยู่รอเพียงเวลาแห่งการสิ้นไปของอายุเท่านั้น เมื่อชีวิตสิ้นไป ขันธทั้งสี่อันมีอยู่ย่อมสิ้นตามไปด้วย เมื่อนั้นจะเหลือเพียงจิตที่อาศัยอันเป็นไปเพื่อพระนิพพานฝ่ายเดียว เสมือนกับเต่าอันบุคคลตัดหัวแล้วย่อมตายในที่สุด ฉะนั้น

๓ . อุดมคติของบุญ

สัมภาระใดของจิตจะเสมอด้วยบุญและบาป นั้นไม่มี จิตมีอุปมาดังธงใหญ่ อันบรรจุสัมภาระไว้ คือบุญและบาป อันจิตสะสม ในดวงเดียว เปรียบดังคนอันมีธงใหญ่เดินไปที่ใด ก็เก็บสิ่งของใส่ไว้ที่นั่น จนถึงนั้นเต็มไปด้วยของต่าง ๆ ทั้งที่เป็นประโยชน์บ้างไม่เป็นที่ประโยชน์บ้าง บุคคลอันเกิดแล้วเกิดอีก ในภพน้อยใหญ่มีจิตอันดังธง เมื่อเกิดในภพใด ก็ถือเอาบุญบ้าง บาปบ้างเป็นที่อาศัย ที่สุดต้องเสวยผล แห่งบุญและบาปนั้น คุณคังบุคคลอันเก็บของหอมบ้าง ของเหม็นบ้างใส่ถุงย่อมต้องทนอยู่กับกลิ่นที่ไม่พึงใจ ฉะนั้น เหตุนี้จิตจึงต้องไปเกิดในภพต่าง ๆ ตามอำนาจแห่งกรรมนั้น มีปัญญาอันรู้ในโทษนั้น ย่อมทิ้งเสีย ซึ่งถุงอันประกอบไปด้วยทุกข์ การเททิ้งซึ่งสัมภาระอันหนัก การชำระถุงคือจิตให้สะอาด และการไม่เก็บเอาของอื่นขึ้นมาอีก ชื่อว่าย่อมไม่ทุกข์ใจเพราะเหตุนี้ นั่นคือบุญบาป

ย่อมได้มีจิตอันว่างเปล่าจากเหตุ คือกรรม ที่สุดย่อมทั้งถุงคือวิญญาณ อันสั่งสมบุญบาปนั้นเสีย ย่อมได้บรรลุธรรมกล่าวคือญาณ อันพิเศษคือความไม่เกิดอีกในภพ เมื่อไม่มีถุงแล้วก็ไม่ต้องทนอะไรอีก เมื่อนั้นจิตย่อมว่างจากการถือเอา และได้ชื่อว่าว่างจากเหตุด้วย และเหตุเดียวอันทำให้จิตหลงอยู่ คือ ความไม่รู้ว่านั้นเป็นทุกข์ และไม่รู้ว่านั้นเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ และไม่รู้ว่านั้นเป็นแนวทางแห่งการดับทุกข์ ที่สุดย่อมไม่รู้ข้อปฏิบัติเพื่อการดับทุกข์ทั้งหมดทั้งสิ้นเพราะจิตถูกอวิชชาคือความไม่รู้ครอบไว้ทำให้หลง การทำจิตให้แจ้งจึงเป็นทางออกเดียว เพื่อการดับอวิชชาได้ส่วนกรรมเหล่าอื่นย่อมเกิดตามมา เมื่อจิตรู้แจ้งในธรรม คือ มรรคผลนิพพานแล้ว ญาณอันรู้ว่าจิตพ้นแล้วย่อมเกิดขึ้นเมื่อนั้นจิตย่อมรู้ว่าภพสิ้นแล้วชาติสิ้นแล้ว ความเกิดอีกไม่มี ความที่ต้องตายแล้วเกิดเพราะอำนาจแห่งบุญบาปไม่มีอีกจิตจึงไม่ต้องแบกขนภาระอีก กล่าวคือ จิตไม่ต้องเสวยกรรมอีกในภพน้อยใหญ่ เหตุว่าภพนั้นสิ้นแล้วชาตินั้นสิ้นแล้วผู้เห็นประโยชน์ในความหลุดพ้น จึงเร่งทำความเพียร เพื่อการวางภาระลง อนึ่งผู้ไม่ต้องแบกหามสิ่งใดย่อมรู้สึกเบาว่าผู้ที่กำลังแบกอยู่ ฉะนั้น จิตอันไม่ต้องแบกภาระคือกรรมย่อมพ้นย่อมจากความทุกข์ ฉะนั้นส่วนมนุษย์ทั้งหลายยังคงแบกอยู่ซึ่งภาระอันหนัก ซึ่งไม่รู้ว่เมื่อใดที่พวกเขาจะวางภาระนั้นลงได้อาจต้องใช้เวลานานนับอสงไขย กว่าจิตจะรู้แจ้งได้ ทุกข์ย่อมเกิดกับสัตว์ ซึ่งยากบรรเทาได้ ส่วนบุรุษผู้ฉลาดมองเห็นทางอันพ้นจากทุกข์ พึงเร่งทำความเพียรให้มาก เพื่อการวางภาระลง แล้วจึงค่อยปราสอนผู้อื่นให้รู้ตาม คุณความรู้ทางออกจากป่า แล้วช่วยผู้อื่นให้พ้นด้วย ฉะนั้น

ท . ทหารฝึกจิต

จิตที่ฝึกดีแล้วนำสุขมาให้ จิตใดอันบุคคลฝึกไว้ดี เหมือนกับทหารที่ได้รับการฝึกซ้อมออกศึกสงครามได้ เบื้องต้นคือ การนำจิตของผู้ครองเรือน มาฝึกเพื่อให้เห็นทุกข์อันเกิดจากการครองเรือน เพื่อถอนใจจากความยินดีในกามคือ ความใคร่ระคะความกำหนัดของกาย เป็นการยกจิตตนให้สูงขึ้นสูงจากการเป็นปุถุชน ทหารได้รับการฝึกเพื่อให้เข้มแข็งอดทนเพื่อต่อสู้กับข้าศึกศัตรู อย่างไรก็ตาม จิตอันถูกฝึกดีแล้วย่อมต่อสู้กับกิเลสตัณหาอย่างนั้น การฝึกจิตตนให้เป็นระเบียบการฝึกจิตตนให้สงบเป็นสมาธิ และการกำหนดจิตให้รู้แจ้งในธรรมคือเหตุ และการทำให้แจ้งซึ่งทางแห่งความดับเหตุนี้พระนิพพานเป็นธรรมอันยิ่งอันจิตพึงรู้แจ้ง เพราะเป็นธรรมแห่งความดับทุกข์ได้ การฝึกจิตที่ดี คือการอาศัยความสงบประกอบด้วยปัญญาพิจารณา รู้ในธรรมอันเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุด รู้การเกิดขึ้นของเหตุและการดับสิ้นไปของเหตุนั้นเมื่อธรรมคือเหตุนั้นดับไปย่อมรู้ว่า ธรรมใดเกิดขึ้นแทน ก็แลธรรมเหล่านั้นแลเป็นความดับทุกข์ เมื่อจิตถึงที่สุดคือพระนิพพานธรรมอันบริสุทธิ์เกิดจากจิตที่บริสุทธิ์ย่อมเกิดขึ้น ธรรมใดเป็นไปเพื่อการดับเหตุแห่งทุกข์ได้ ธรรมนั้น ย่อมเป็นไปเพื่อพระนิพพาน ส่วนธรรมใดยังคงไว้ซึ่งเหตุทั้งหลาย ธรรมนั้นย่อมไม่พ้นทุกข์ เมื่อเหตุคือ อวิชชาดับไป จิตย่อมได้ในธรรมคือ ญาณ เมื่อเหตุคือ มลทินดับไป จิตย่อมได้ในธรรมคือวิสุทธิจิต การฝึกจัดจำแนกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑ การฝึกจิตด้วยเจโตวิธี

๒ การฝึกจิตด้วยปัญญาวิธี

การฝึกทั้ง ๒ นี้มีวิธีที่แตกต่าง กัน คือ เจโตวิธี เป็นการฝึกโดยการกำหนดจิตให้ตั้งอยู่ในสมาธิเป็นอารมณ์ การรวมจิตให้เป็นหนึ่งจนถึงองค์ฌาน ๔ แล้วหาทางทำจิตให้ว่างจากเหตุ คืออวิชชา เป็นปัจจัยให้เกิดญาณเมื่อจิตว่างจากเหตุได้ ย่อมหลุดพ้นจากการตายแล้วเกิดอีก ส่วนปัญญาวิธีนั้น อาศัยโดยการกำหนดจิตพิจารณามุ่งเน้นให้เกิดปัญญาญาณ คือ ความรู้แจ้งธรรมอย่างเดียว เพื่อการเห็นในทุกข์ เห็นเหตุแห่งทุกข์ เห็นแนวทางในการดับทุกข์ที่สุดคือเห็นพระนิพพาน สถานที่ดับทุกข์ และการเวียนว่ายตายเกิด จิตใดเป็นดังทหาร โดยมีศีลเป็นระเบียบ มีธรรมเป็นผู้บัญชาการ มีพระพุทธเจ้าเป็นแม่ทัพ ย่อมทำลายข้าศึกศัตรูของจิต คือกิเลสตัณหาได้

ธ . ธงชัยพระอรหันต์

ประเทศอันมีเอกราชเป็นของตัวเอง หรือได้ความเป็นชาติเป็นเผ่าพันธุ์ ขึ้นมา
 ย่อมต้องมีธงชัยเป็นสัญลักษณ์ อันเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ ซึ่งแม้จะมีความแตกต่างกัน
 โดยชาติโดยเผ่าพันธุ์ก็ตาม แต่ก็ยังได้ชื่อว่าเป็นชาติ และความภาคภูมิใจของคนในชาตินั้น ๆ
 ฉะนั้น พระอริยะเจ้าอันมี นามว่า พระ อรหันต์ ย่อมมีธงชัยเป็นเครื่องหมายได้ชื่อว่า พิชิตแล้วซึ่งมารทั้ง
 ห้า คือ ชนธมาร เป็นผู้ได้เสวยอมฤตรสคือ พระธรรม ธงชัยนั้นคือ ผ้า กาสาวพัตร์ อันเป็นธงชัยแห่ง
 พระอรหันต์ คือผู้ดับแล้วซึ่งขันธทั้งห้า คือ รูปขันธ เวทนา ขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ และวิญญาณ
 ขันธ จึงได้นามว่าอรหันต์ เพราะเหตุว่าสิ้นกิเลสแล้ว และผู้ได้นามว่าอรหันต์แล้ว
 ไม่ว่าจะอยู่ในสภาวะใด เป็นคฤหัสถ์ หรือพราหมณ์ก็ตาม ย่อมได้นามว่าอรหันต์
 เพราะสิ้นกิเลสเท่านั้น เสมือนท่าน ยะสะกุลบุตร ได้บรรลอรหันต์ทั้งที่ตนยังเป็นคฤหัสถ์อยู่เลย
 จึงกล่าวได้ว่าความเป็นอรหันต์ไม่ได้อยู่ที่การนุ่งห่มแต่อย่างใด แต่อยู่ที่จิตสิ้นจากกิเลสตัณหาเท่านั้น
 จิตคือธรรมอันเป็นปฐมเหตุ คือจิตอันมีวิชาหุ้มย่อมยินดีในการเวียนว่ายตายเกิด
 ตามเหตุแห่งกรรม ส่วนเหตุอันเป็นมัชฌม คือ ราคะความใคร่และความยินดีในกาม กล่าวคือตัณหา
 ยังใจให้เพลิดเพลินยินดีในเหตุแห่งกาม เป็นเหตุให้ยินดีในภพด้วยชาติด้วย ส่วนเหตุอันเป็นเบื้องสูงคือ
 ความกำหนดในกามของกาย เหตุอันยังกายให้ช้องอยู่ในกาม กล่าวคือรสสัมผัสแห่งเพศสัมพันธ์
 ส่วนว่าเหตุอันเป็นที่สุดแห่งคือวิญญาณอันเป็นขันธ เป็นสาเหตุแห่งภพชาติไม่มีสิ้นสุด
 ผู้ถึงในธรรมคือความดับ ๔ ประการย่อมได้ชื่อว่าสิ้นแล้วซึ่งกิเลสและกองทุกข์
 คือ ๑ ความดับแห่งอวิชชา เป็นเหตุคือความไม่รู้
 ๒ ความดับแห่งตัณหา เป็นเหตุแห่งความยินดีในกาม คือตัณหา
 ๓ ความดับแห่งราคะความกำหนัดของกาย เป็นเหตุแห่งการครองเรือน
 ๔ ความดับแห่งวิญญาณ เป็นเหตุแห่งภพชาติ

เมื่อธรรมอันเหตุทั้งสี่สิ้นไป อมตะธรรมคืออริยะผลย่อมเกิดขึ้นแทน อริยะผลนั้นคือ

- ๑ ญาณทัสนะ คือความรู้แจ้งใน ญาณอันเป็นไปเพื่อมรรคผลและนิพพาน
- ๒ นิพพิทาญาณ คือ ความเบื่อหน่ายในกาม เป็นเหตุให้คลายความยินดีในตัณหา
- ๓ วิมุตติญาณ คือความหลุดพ้นจากกิเลสอันเป็นเครื่องดองสันดาน
- ๔ วิสุทธิญาณ คือ ความบริสุทธิ์หมดจดสิ้นเชิงดับสนิทโดยไม่มีส่วนเหลือของขันธทั้ง ๕

ผู้เข้าธรรมกล่าวคือวิสุทธิเหล่านี้ย่อมได้บรรลธรรมแห่งอรหันต์
 แล้วได้ถึงซึ่งพระนิพพานอันเป็นธรรมหมดจด

น . หนูฝึกไฟกรรม

ธรรมชาติของหนูย่อมวิ่งไปตาม แหล่งอันสกปรกเพื่อแสวงหาซึ่งอาหาร ตามท่อข้าง ฐบ้าง เพื่อให้ได้ซึ่งอาหารมาบริโภค เปรียบดังจิตที่ใฝ่อกุศล คือบาปย่อมวิ่งไปตามกรรมอันเป็นบาปนั้น บุคคลพึงพิจารณาในจิตว่าตั้งอยู่ในกุศลหรืออกุศล ถ้าเป็นกุศลก็หมั่นเจริญให้มาก แต่ถ้าเป็นอกุศลก็จงละเสีย แล้วเจริญธรรมที่เป็นกุศลต่อไป ความเพียรใดอันเป็นอกุศล นั้นเป็นโทษมีทุกข์มาก เพราะผู้เพียรในบาปย่อมมากด้วยบาป ส่วนผู้ใดเจริญกุศลย่อมมากด้วยกุศล พึงยังจิตให้ยินดีในความสะอาด ละเว้นสิ่งอันสกปรก เพื่อความผ่องแผ้วของจิตนั้น บาปอันบุคคลก่อ จะมากก็ดี หรือน้อยก็ดี ย่อมมีผลบาปย่อมส่งผลให้ได้นรก บุญย่อมส่งผลให้ได้สวรรค์ ส่วนจิตใดได้แล้วซึ่งธรรมคือญาณ ย่อมรู้แจ้งเห็นจริงในมรรคผลนิพพาน มีจิตอันว่างจากบุญและบาปปล่อยวางซึ่งสิ่งทั้งปวงในโลก ย่อมถึงซึ่งพระนิพพานในที่สุด คือไม่เกาะเกี่ยวด้วยบุญและบาปอีก อันเป็นเหตุให้มีภพ เพราะบุญบาปเป็นเหตุแห่งวิญญาณ อันเป็นขั้น จิตอันยึดถือในวิญญาณอยู่ ไม่ว่าจะเป็นวินญญาณบุญหรือวิญญาณบาปก็ตาม สิ่งทีปฏิบัติไม่ได้คือภพ และการเสวยผลคือกรรม ธรรมอันเป็นความสิ้นแห่งกิเลสต้นหากคือ ทางออกจากทุกข์ กล่าวคือ การชำระจิตตน ให้สะอาดปราศจากมลทิน กล่าวคือกาม จิตที่ว่างแล้วจากเหตุย่อมไม่ข้องอยู่ในทุกข์ ความเกิดคือการแสวงทุกข์ในภพ อันมีความแก่ ความเจ็บและความตาย เป็นธรรมดา ก็แลจิตอันอาศัยซึ่งเหตุคือ กรรม ย่อมอาศัยอยู่ในทุกข์ คือ การตายแล้วเกิด ไม่ว่าจะเป็ภพทีรูปก็ดี ไม่มีรูปก็ดี ล้วนมีทุกข์ทั้งสิ้น ตราบใดที่จิตยังเสวยภพอยู่ ทุกข์ย่อมยังไม่สิ้น

กรรมทั้งหลายอันเกิดขึ้นจากเหตุ คือบุญและบาป

อันทำให้จิตข้องอยู่ในทุกข์

กล่าวคือ เมื่อจิตได้ว่างแล้วซึ่งกรรมทั้งหลาย ทั้งที่เป็นบุญก็ดี บาปก็ดี

จิตย่อมไม่ได้เสวยผล ในกรรมนั้น เพราะการที่จิตไร้เหตุคือกรรม ย่อมไม่ได้เสวยทุกข์ในภพ

นั่นคือความหมายแห่งการหลุดพ้นจากทุกข์

บ . ไบไม้ทัณฑ์กรรม

กรรมเหล่าใดอันมนุษย์สั่งสมมาเป็นอนาถา ประจุไบไม้อันทัณฑ์กัน
 เป็นชั้นบนหน้าดิน ก็แลกรรมเหล่านั้นมีทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ปะปนกัน บัณฑิตคือคนดี ชอบสะสม
 กรรมดี ส่วนพาลคือคนชั่ว ชอบสะสมบาปอกุศล อนึ่งไบไม้ที่ร่วงลงจากต้น ย่อมมิได้สองสถานคือ ไม่
 หายก็กลัว ส่วนมนุษย์ที่เกิดมา เมื่อตายแล้วก็ย่อมเป็นเช่นกัน คือ ไม่ได้สุคติโลกสวรรค์ ก็ได้ทุกคติใน
 นรก กรรมเหล่าใดอันเป็นกรรมชั่วมนุษย์ได้ทำแล้ว เป็นบาปเปรียบดังไบไม้ที่กลัว ส่วนกรรมเหล่าใด
 เป็นกรรมดี มนุษย์ได้ทำแล้ว เป็นบุญ เปรียบดังไบไม้ที่หาย บุญใดอันมนุษย์สั่งสม
 ย่อมได้สุคติโลกสวรรค์ ส่วนบาปใดอันมนุษย์สะสมย่อมได้ทุกคติในนรก
 ผู้มีปัญญาพิจารณาจิตตนตั้งไบไม้ ที่ร่วงลงจากต้นไม่ว่าเป็นเช่นใด
 คือ จิตที่เป็นอกุศลดังไบไม้ที่กลัว ส่วนจิตที่เป็นกุศลดังไบไม้ที่หาย
 อนึ่งผู้สะสมจิตอันเป็นบาปประมาณมาก ย่อมทุกข์เพราะบาปนั้น
 ส่วนจิตอันสะสมบุญไว้มาก ย่อมเป็นสุขเพราะบุญนั้นเช่นกัน
 ขอท่านจงพิจารณาจิตตน ว่าเป็นกุศลหรืออกุศล
 หากเป็นอกุศลก็จงละเสีย แล้วเจริญกรรม
 ที่เป็นกุศล แต่หากเป็นกุศลก็จงเจริญ
 ให้มากต่อไป
 ส่วนจิตใดอันวางแล้วจากกุศลและอกุศล
 กล่าวคือจิตที่ได้ญาณอันเป็นเครื่องรู้เฉพาะตนพิเศษ
 คือรู้แจ้งว่า จะกุศลก็ดี อกุศลก็ดี ย่อมยังเป็นทุกข์อยู่ เพราะกุศลยังให้สุขในสวรรค์
 กล่าวคือ ยังต้องเวียนว่ายตายและอีก ส่วนอกุศลก็ยังคงทุกข์เวทนาในนรกภูมิยากหลุดพ้น
 จิตที่วางแล้วจากเหตุกล่าวคือกรรม ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวง กล่าวคือจิตที่วางจากเหตุคือ บุญบาป
 มีพระนิพพานเป็นอารมณ์

ป. ปลาแหวกว่าย

สัตว์ไดอันแหวกว่าย ในมหาสมุทร อันกว้างใหญ่ มีประมาณมาก แต่ข้งน้อยกว่าสัตว์ที่ว่ายอยู่ใน
สังสารวัฏ อันกว้างใหญ่สุดประมาณนับได้ ก็แลเพราะเหตุแห่งกรรมดิษฐ์ที่สร้าง เป็นปัจจัยจิตอันอาศัย
กรรมย่อมทุกข์ สัตว์ทั้งหลายอันแยกประเภทและเผ่าพันธุ์ ย่อมมีลักษณะที่ต่าง เสมือนกับกรรมที่มนุษย์
สร้าง ย่อมจำแนกสัตว์ให้ต่าง ไป อนึ่งปลาที่ว่ายอยู่ในมหาสมุทร ย่อมมีดวงตาหนึ่งคู่เป็นเครื่องนำทาง
ทั้งสิ้น เปรียบกับมนุษย์ที่มี มรรคและผลเป็นเครื่องนำทางธรรม มองเห็นทางสว่างคือ ความรู้แจ้งเห็น

จริง สติเป็นธรรมคู่แรกที่มนุษย์ได้อาศัยนำทางจิตให้รู้แจ้งได้ และสัมปชัญญะ

เป็นธรรมเครื่องกำหนดรู้ในการกระทำของจิตได้ เพราะการที่สติและสัมปชัญญะ เป็นดังดวงตา
นำทางจิต ทำให้จิตรู้แจ้งในมรรคผลได้ อนึ่งพึงกล่าวได้ว่า สติและสัมปชัญญะเป็นธรรมคู่แรกแห่ง
มรรค เปรียบเสมือนดังดวงตาของสรรพสัตว์ทั้งหลายอันอาศัยเพื่อการเห็นทาง ก็แลธรรมอันเป็น
ดวงตานั้น คือการที่จิตอาศัยสติ กำหนดรู้ในธรรมทั้งหลาย กล่าวคืออริยะตั้ง ๔ พร้อมทั้งความเห็นแจ้ง
ในพระนิพพาน และการทำสัมปชัญญะ ในการปฏิบัติตน ใน อริยะบท ๔ ให้ถึงพร้อม โดยการขึ้น เดิน
นั่ง นอน เป็นนิจ ผู้ถึงธรรมอันเป็นดวงตา ย่อมทำจิตให้แจ้งได้ทำลายอวิชชาคือความไม่รู้ให้สิ้น ขจัด
มลทินอันมีในใจ ได้ทั้งความรู้แจ้ง และความส่องแผ้วในจิต นั้นแลจึงกล่าวว่า ธรรมไดอันเป็นดวงย่อม

ประกอบสติ และสัมปชัญญะเป็นเบื้องต้น จิตอันเข้าถึงธรรมนั้นย่อมสว่าง

สัตว์ทั้งหลายอันอาศัยอยู่ในทะเล ย่อมต้องเวียนว่ายเป็นนิจ

และต้องเผชิญกับพายุ นับครั้งไม่ถ้วน และไม่อาจปฏิเสธได้

ส่วนมนุษย์ก็เช่นกัน ต้องเผชิญกับวิบากกรรมทั้งตนสร้างไว้ในอดีต

คือต้องรับผลแห่งกรรมนั่นเอง แต่มนุษย์ต่างกับสัตว์ตรงที่ว่า เมื่อต้องเผชิญกับชะตากรรม

ก็พยายามต่อสู้เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์นั้น ซึ่งผิดกับสัตว์ต้องรับชะตากรรมอย่างเดียว

ผ . ฝิ่งทำรังตน

ธรรมเหล่านี้ได้แก่ความไม่อ้อมด้วยตัณหา หากจะเปรียบว่า จิตคนเราเหมือนกับฝิ่งที่ทำรังก็ไม่
 แตกต่างอะไร กล่าวคือ ร่างกายคนเราคือรังฝิ่ง จิตเปรียบเหมือนตัวฝิ่งที่ออกแสวงหาเกษตรมาทำน้ำฝิ่ง
 ในรังแห่งตน คือกาย ความไม่อ้อมด้วยด้วยเกษตร คือตัณหา จนกระทั่งได้รังฝิ่งอันใหญ่มีน้ำฝิ่งมากมาย
 หนักใจ จิตอันสะสมตัณหามีประมาณมาก ย่อมคืนรนแสวงหา ทั้ง ลาก ยศ สุขและสรรเสริญ
 อันจิตปรารถนา และความเสื่อมอันจิตเกลียดชัง ฝิ่งมีเหล็กใน เปรียบกับจิตที่มีโทษะร้ายกาจ
 สามารถทำลายผู้อื่นได้ด้วยโทษะแห่งตน ฝิ่งจำเปรียบกับผู้มีโทษะร้ายกาจ ส่วนว่านางพญาฝิ่งก็เปรียบ
 กับ ดวงจิตอันมีโทษะร้ายเป็นจิตอันใหญ่ มีฤทธิ์ร้าย ส่วนนอกนั้นเป็นฝิ่งงาน คือจิตส่วนย่อย มีหน้าที่
 ออกแสวงหา ตัณหาคือเกษตร ผู้มีปัญญาเห็นแจ้งในจิตตน ย่อมพิจารณาได้ว่า โทสะใดอันมีในจิต ย่อม
 เป็นโทษ หาประโยชน์ไม่ได้ อนึ่งการประทุษร้ายผู้อื่นด้วยโทษะ ย่อมไม่เป็นที่รักต่อผู้พบเห็นเลย ขึ้น
 ชื่อว่าโทษะเมื่อมีในจิตผู้ใด ผู้นั้นย่อมทำร้ายผู้อื่นได้ แม้บุคคลอันเป็นรักก็ตาม ส่วนจิตใดอาศัยอยู่ด้วย
 เมตตา ย่อมเป็นที่รักของคนทั้งปวง ผู้เมตตาต่อผู้อื่นเสมือนได้เมตตาต่อตน เพราะความดีที่บุคคลทำไว้
 ย่อมเป็นสรรเสริญต่อบุคคลอันเป็นผู้รับ อนึ่งผู้ผูกมิตรด้วยการให้ย่อมเป็นที่รักของผู้รับ ส่วนว่าผู้ใดไม่
 ผูกมิตรมีแต่สร้างโทษ ย่อมเป็นที่เกลียดชัง และนินทา แม้บุคคลนั้นจะมีอำนาจมากก็ตาม ย่อมไม่เป็นที่
 สรรเสริญของคนเมื่อลับหลัง หากจะเปรียบอุปมาว่ารังฝิ่งคือร่างกาย แต่ตัวฝิ่งคือจิต ก็ได้ กล่าวคือใน
 ร่างกายหนึ่งมี จิตอยู่หลายดวง แต่ละดวงล้วนมีโทษะร้าย คือเหล็กใน ย่อมทำลายผู้อื่นได้ด้วยโทษะตน
 ผู้มีปัญญาเห็นในโทษอันเกิดจากโทษะ ย่อมเพียรละเสียซึ่งโทษะนั้น คือการหมั่นเจริญเมตตา ภาวนา
 กำจัดโทษะในตนเสียให้ได้ ย่อมทำลายเหล็กใน เสียได้ ย่อมได้บรรลुकุณพิเศษ คือเมตตาธรรม ถ้าฝิ่งไม่
 มีเหล็กใน ก็ไม่ต่างอะไรกับแมลงวัน ซึ่งไม่สามารถทำใครให้เจ็บได้ บุคคลเราทำลายโทษะในตนได้
 ย่อมเป็นคนดีได้เช่นกัน เพราะผู้ที่ชอบโทษะมักมีลับที่ไม่ดี
 คนส่วนมากถูกจองจำเพราะความโกรธในจิตตน ทั้งประทุษร้ายผู้อื่น จึงกลายเป็นตราบาปในสังคม
 แม้จะพ้นโทษมาแล้วย่อมไม่เป็นที่วางใจของคนทั้งหลาย คู่จันทน์กัณฑ์ที่กลางหลังและถอนไม่ได้
 บาปนั้นย่อมติดใจตลอดกาลนาน ไม่มีวันหมดสิ้น

ฝ. ผาพันทานธรรม

ธรรมเหล่าอันคงไว้ซึ่งความมั่นคงถาวร เป็นไปเพื่อตบะ ธรรมนั้นเสมอด้วยสมาธิไม่มี
 เมื่อใดจิตตั้งมั่นอยู่ด้วยสมาธิ มั่นคงหนักแน่น ไม่หวั่นต่ออารมณ์ที่มากระทบ
 ไม่ว่าจะป็นอารมณ์ที่หยาบ ละเอียด เลว หรือประณีต หากจิตตั้งมั่นอยู่ในธรรมเป็นอันดี
 ย่อมไม่น้อมไปในกิเลสตัณหา ราคะความโลภ จิตที่อดทนดีแล้วเพราะได้รับการฝึกเป็นอันดี
 และย่อมไม่ไปในกุศล ส่วนจิตใดไม่ได้รับการฝึกโดยธรรมย่อมไปในบาป และบาปนั้นย่อมทำให้ได้
 ทุกคติ ผู้มีปัญญาย่อมรักษาจิตตนให้ตั้งอยู่ในกุศล เพียรในการละอกุศลให้สิ้นไป ย่อมได้เจริญในธรรมที่
 เป็นกุศลฝ่ายเดียว ความตั้งมั่นใดอันเป็นกุศลย่อมประกอบสัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบ ความตั้งมั่นนั้น
 แม้ทำได้แค่เพียง ราตรีเดียวก็น่าชม ส่วนความตั้งมั่นใด ประกอบด้วยอกุศล ถึงพร้อมด้วยความเห็นผิด
 แม้ทำความเพียรอยู่ถึง ร้อยปี ก็ไม่น่าชื่นชม เพราะไม่ประกอบด้วยปัญญาอันเห็นชอบเลย ผู้มีปัญญา
 เจริญกรรมฐานใด ย่อมอาศัยความเห็นชอบเป็นหลักใหญ่ ถ้าดวงจิตคนเรามีหนึ่งดวง ก็ใช้ทั้งหมดของ
 จิตพิจารณา แต่โดยส่วนมากคนส่วนใหญ่ มัก ทำกุศลบ้าง อกุศลบ้าง คือมีทั้งจิตดำและจิตขาวรวมกัน
 ถ้าจิตขาวมากกว่าก็เป็นคนดี ถ้ามีจิตดำมากกว่าก็เป็นคนชั่ว
 กุศลจิตก็ดี อกุศลจิตก็ดี ถ้าพิจารณาแล้วยังเป็นทุกข์โทษอยู่
 พระอริยะเจ้าหลายท่านย่อมไม่ถือเอาทั้งสอง เมื่อนั้นย่อมมีจิตที่ว่างจากเหตุ
 คือกรรม อนึ่งกรรมใดที่ว่างจากกุศลและอกุศลนั้นจะเสมอด้วยกรรมฐานไม่มี
 กรรมใดอันเป็นปัจจัยให้จิตว่างจากเหตุ กล่าวคือ การทำจิตให้ว่างจากเหตุทั้งที่เป็นกุศลด้วยอกุศลด้วย
 กรรมฐานนั้นย่อมเป็นไปเพื่อพระนิพพาน โดยฝ่ายเดียว เพราะพระนิพพานเป็นที่อันบุญบาปไปไม่ถึง
 ซึ่งหมายความว่า ต่อให้ทำบุญมากเพียงใด หากไม่เจริญกรรมฐานก็ไม่สามารไปถึงได้
 จิตใดสิ้นแล้วจากเหตุของบุญบาปคือกรรม จิตนั้นย่อมหลุดพ้นจากภพทั้ง ๓ ได้
 ส่วนจิตใดเพลนอยู่ในบุญและหลงอยู่ในบาปย่อมมีทุกข์ คือการเวียนว่ายตายเกิดในภพน้อยใหญ่
 อันหาที่สุดแห่งภพมิได้

พ . พานวางตั้งจิต

ธรรมเหล่าใดอันพระอริยะเจ้าทั้งหลายยกไว้เบื้องสูง จะเสมอด้วยนิพพาน ไม่มี

นิพพานเป็นธรรมอันยิ่งอัน บัณฑิตพึงหวังได้ด้วยกรรมฐาน ส่วนว่ากรรมฐานใดอันประกอบด้วย ปัญญา ถึงพร้อมด้วยความเห็นชอบเป็นหลัก อาศัยอยู่ด้วยสติ ประกอบปัญญา มีสมาธิแก่ ขณิกะสมาธิ ย่อมหวังนิพพานได้โดยไม่ยาก กล่าวคือถ้าใช้เวลาส่วนมากในการเจริญกรรมฐาน พิจารณาเพียงแก่ กรรมฐานบทเดียว อารมณ์เดียวก็ย่อมเข้าถึงในธรรมได้ เพราะเหตุว่า การเจริญกรรมฐานมุ่งหวังเพียงว่า ทำจิตให้เห็นในธรรมที่เป็นจริงเพื่อทำลาย อวิชชาความไม่รู้เป็นเหตุแห่งความหลงเท่านั้น กล่าวคือเมื่อ จิตได้พิจารณาในเรื่องเดียวย่อมรู้แจ้งได้ ในเรื่องนั้น ส่วนว่าเรื่องที่จิตควรรู้แจ้งมีเพียงเรื่องเดียวคือ รูป กับนาม กล่าวคือ เมื่อจิตได้ถึงอารมณ์กรรมฐาน ย่อมรู้ในความเกิดและดับในรูปและนามในจิตตนได้ กล่าวคือเมื่อจิตว่างจากรูปและนามจิตย่อมพ้นจากภพคือการเกิดอีกโดยแท้ ซึ่งอาศัยเพียงวิปัสสนา กรรมฐาน คือกรรมฐานที่ว่าด้วยปัญญา กล่าวคือ การหลุดพ้นจากเหตุด้วยปัญญาอันยิ่ง หรือเรียกว่า ปัญญาวิมุตติ ส่วนกรรมฐานใดที่ว่าด้วยสมณะกรรมฐาน คือการอาศัยสมาธิเป็นองค์มาน แต่หมายเอา ฌานที่เป็นโลกุตระเท่านั้น ก็ไม่มีผลจริงแต่จะหลงทางสู่พรหมโลกเท่านั้น หากยังเจริญฌานที่เป็นโลกีย์ อยู่ย่อมไม่มีผลในพระนิพพานแต่อย่างใด แต่ถ้าฌานใดเป็นไปในโลกุตระแล้วย่อมประกอบด้วยธรรม

เป็นอารมณ์กรรมฐาน กล่าวคือ

การพิจารณาในรูปตนให้เกิดเป็นองค์ฌานขั้นปฐม ทั้งรูปที่ตั้งอยู่แล้วรูปที่ดับไป ย่อมเกิดนิพพานหา คือความเบื่อหน่ายในรูปนั้น เมื่อนั้นจิตย่อมคลายกำหนดในรูปด้วย เมื่อจิตถอนแล้วจากกำหนดในรูป จิตย่อมสงบจากกามราคะด้วย เมื่อนั้นย่อมได้ปฐมญาณโลกุตระ คือจิตสิ้นกำหนดในรูป เมื่อมีอารมณ์ที่เป็นปฐมฌานแก่กล้าแล้ว พึงอาศัยพื้นฐานนั้นเจริญทุกขะฌานต่อไป คือการพิจารณาในอารมณ์อันเป็นเหตุแห่งกามนั้น ทั้งอารมณ์ที่เป็นสุขก็ดี หรือทุกข์ก็ดี หรือแม้แต่ความไม่รู้ก็ตาม เพราะการที่อารมณ์นั้นไม่เที่ยง คือปรวนแปร จะสุขก็สุขไม่นาน จะทุกข์ก็ทุกข์ไม่นาน แม้แต่ความรู้เฉย ๆ ก็ไม่นาน คือมีธรรมดาแห่งความเกิดดับทำให้จิตเป็นทุกข์ เมื่อจิตพิจารณาในความเป็นจริงย่อมเกิดเบื่อหน่าย เมื่อเบื่อหน่ายย่อมคลายจิตจากความยินดีในกาม เมื่อนั้นจิตย่อมเป็นอิสระจากอารมณ์ทั้งปวง จิตย่อมถึงซึ่งทุกขัญญา อันเป็นโลกุตระ คือว่างจากอารมณ์ เมื่อทำความเพียรต่อไปจนถึงธรรมอันเป็นที่สุดคือ ปัญจะมะญาณ เมื่อนั้นย่อมได้ซึ่งพระนิพพาน

สถานที่ดับทุกข์ของจิตที่สิ้นจากตัณหา

ฟ. พันสะอาดเอี่ยม

จิตได้อันบุคคลฝึกดีแล้วให้เป็นระเบียบเรียบร้อย มีวินัย

ย่อมเป็นการง่ายที่จะพิจารณาในธรรม ให้เข้าใจได้ เพราะเป็นจิตที่ไม่สับสนวุ่นวาย และจิตได้อันชำระให้สะอาดแล้วสิ้นจากมลทินคือเศษอาหาร ย่อมสิ้นยอมผ่อนแผ้วจากมลทินคือกิเลส ส่วนว่าจิตใสสว่างแล้วในธรรมที่ควรรู้ จิตนั้นย่อมรู้แจ้งในธรรมทั้งปวง ทั้งสิ้นคือ การรู้แจ้งในรูปและนาม ธรรมดาว่าจิตที่เป็นระเบียบย่อมเข้าใจในธรรมได้ง่ายกว่าจิตวุ่นวายไปด้วยอารมณ์ เพราะความขุ่นมัวทำให้จิต เศร้าหมอง ความสงบทำให้จิตเย็นจุ่น ไม่ไหวติง และรับรู้สิ่งที่มากระทบน้ำได้ เหมือนกับจิตที่สงบยอม สัมผัสกับอารมณ์ที่เป็นกิเลสค้นหาได้ เพราะความสงบนิ่งของจิต ฉะนั้น

ผู้มีปัญญาพึงหมั่นฝึกจิตตน ให้เป็นระเบียบคุดังพินที่เกิดตามธรรมชาติ

และชำระจิตตนให้สะอาดด้วย บุคคลชำระพินตนด้วยน้ำอันสะอาด

พึงชำระจิตตนด้วยธรรม ฉะนั้น เพราะเหตุว่าจิตที่สะอาดยอมเจริญแต่

ธรรมที่เป็นกุศล ส่วนจิตที่สกปรกมักเจริญในธรรมแห่งอกุศล

บัณฑิตเลือกเจริญในธรรมขาว ละเว้นธรรมดำ

คือเลือกที่จะเจริญแต่กุศลเท่านั้นจนจิตถึงธรรม

ที่วางแล้วจากกุศลและอกุศล เปรียบดัง

ผู้กายเรือข้ามแม่น้ำ

ยอมถือเอาพายเป็นที่ยึด

เมื่อข้ามฝั่งแล้วย่อมวางเสียจากพายนั่นและวางเรื่อนั้นด้วย

ยอมถึงฝั่งคือพระนิพพานได้โดยสันติ และไม่ถือเอาความเกิดอีกในภพ ฝันใด

จิตอันอาศัยกุศลเป็นที่พึ่ง เพื่อข้ามฝั่งคือ โอบะสงสาร เมื่อข้ามได้แล้วย่อมวางในกุศลนั้น

กล่าวคือ การอาศัยกุศลให้เกิดญาณ อาศัยข้ามฝั่ง ญาณเป็นดังเรือที่ข้ามฟาก

จิตอันอาศัยญาณยอมพ้นจากทุกข์แห่งความเกิดและตายได้

ทั้งหมดทั้งสิ้นเพราะการฝึกจิตตนเท่านั้น

ภ . ลำเภากลางใบเรือ

เมื่อนึกถึงเรือสำเภา ที่พาคนทั้งหลายข้ามทะเลอันใหญ่ นับครั้งไม่ถ้วนที่ต้องพาคนข้ามทะเล
 ทำให้นึกถึง ทศพลญาณ แห่งพระพุทธเจ้าที่พาสัตว์ข้ามห้วงแห่ง โองมะสงสาร ได้
 คือการที่พระองค์ได้ตรัสธรรมอันเป็น โปธิญาณ แล้วสั่งสอนมนุษย์ทั้งหลายให้ตรัสรู้ตาม
 ความเกื้อกูลแห่งพระองค์จุใจเรือใหญ่ อันเป็นไปด้วยกำลังคือทศพลญาณ อันเป็นญาณแห่งพระพุทธเจ้า
 แล้วสอนผู้อื่นให้เห็นในญาณแห่งตน แล้วจับขี้ญาณเข้าสู่พระนิพพานได้ มีมนุษย์ประมาณมากได้
 บรรลุอรหัตต์ ดับสิ้นซึ่งกิเลสตัณหาในจิตตนได้ แล้วได้ญาณอันเป็นเครื่องรู้เฉพาะตนอันพิเศษ ข้าม
 พันการเกิดตายได้ และนำธรรมะที่รู้มาเผยแผ่ให้กับคนทั่วไปได้รู้ตาม ซึ่งเป็นหน้าที่โดยธรรมชาติ นับเอา
 แต่เฉพาะผู้ถึงซึ่งพระรัตนตรัยเท่านั้น ผู้มีศรัทธาแม้ปัญญาอ่อนก็สามารถเข้าถึงได้ ส่วนผู้ซึ่งธรรมย่อม
 ไม่ได้โอกาสบรรลุมรรคผล เพราะธรรมเหล่านี้เริ่มต้นด้วย ศรัทธา คือความเชื่อที่ถูกต้อง และมีปัญญา
 พิจารณาในธรรมได้ และมีความเพียรเป็นองค์ปฏิบัติย่อมบรรลุมรรคผลได้ในที่สุด
 อนึ่งผู้มีศรัทธาอันแก่กล้า แต่ไม่ประกอบด้วยปัญญาความรู้ชอบ
 ย่อมหลงในศรัทธานั้นได้ และผู้มีความฉลาดในการหลอกลวงผู้อื่นก็ไม่สามารถบรรลุมรรคผลได้
 เพราะเป็นความรู้ที่เห็นผิด ส่วนผู้มีความเพียรอย่างยิ่งยวด ที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา ย่อมเสียเวลาเปล่า
 ในการบำเพ็ญ เสมือนผู้ใช้เวลาทั้งชีวิตเพื่อก่อไฟในน้ำ ย่อมไม่เป็นผลได้ บัณฑิตพึงพิจารณาอย่างนี้
 ศรัทธาใดประกอบในธรรมที่เป็นกุศล ถึงพร้อมด้วยความเห็นชอบด้วยตน ศรัทธานั้น
 เป็นธรรมที่ควรเจริญ ส่วนศรัทธาใดประกอบในธรรมที่เป็นอกุศล ถึงพร้อมด้วยความเห็นผิด
 ศรัทธานั้นย่อมเป็น โทษภายหลัง บัณฑิตไม่ควรเจริญ ปัญญาใดเป็นไปเพื่อการรู้แจ้งในธรรมที่ควร
 และไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด ไม่ให้โทษในภายหลัง ไม่เป็นไปเพื่อการหลอกลวงให้ผู้อื่นหลงเชื่อ
 แต่เป็นไปเพื่อสัจจะและธรรม ปัญญานั้นบัณฑิตพึงเจริญให้มาก และความเพียรใดเป็นไปเพื่อความ
 หลุดพ้น จากเหตุคือ ความไม่รู้ จากเหตุคืออกาม จากเหตุคือตัณหา จากเหตุคือขันธทั้ง ๕ และจากเหตุ
 คืออุปาทาน ความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน ว่าเป็นตัวเราของเรา ผู้ถึงพร้อมด้วยธรรมเหล่านี้ย่อมสามารถ
 ข้ามพ้น จากทะเลทุกข์ได้

ม . ม้าอาชาไนย

ขึ้นชื่อว่าอาชาไนย ย่อมเป็นที่ต้องการของนักเดินทาง เพราะการที่มีความแข็งแรงอดทนสูง และรวดเร็วดั่งลมพัด ย่อมสามารถนำพาผู้ขี่ให้ถึงจุดหมายได้ ภายใต้วางกำลังอยู่ที่ม้า หนทางอยู่ที่คน นักเดินทางแม้มีม้าฝีเท้าดี แต่ไม่รู้เส้นทางดำเนิน ก็ยากจะไปถึงจุดหมายได้ เปรียบดั่งนักปฏิบัติธรรม ที่มีความเพียรแก่กล้า ซึ่งขาดสติปัญญาหยั่งรู้ในธรรม แม้ทำความเพียรมาก่อนชีวิต ก็ยากจะเข้าใจใน ธรรมได้ ส่วนผู้มีปัญญามีความเพียรแก่กล้า เพียงได้พิจารณาในธรรมเพียงน้อยก็อาจเข้าถึงธรรมไม่ยาก เพราะธรรมทั้งหมดทั้งสิ้นกำหนดหมายให้รู้แจ้งและปล่อยวาง จากความยึดถือ

จึงเป็นการง่ายที่ผู้มีปัญญาจะเข้าใจได้ แม้ใช้เวลาเพียงน้อยก็ตาม

ดุจดั่งสามเณรที่เป็นอรหันต์เพียงอายุ ๗ ขวบเท่านั้น

ปัญญาคือดวงตาอันใหญ่ของบัณฑิต

จิตเป็นคังอาชาไนยที่ฉลาดรู้ในที่อันควรและไม่ควร

และข้ามพ้นจากเหตุคือความสงสัยในธรรมได้ และได้ความบริสุทธิ์หลุดพ้นด้วยปัญญา

มีจิตอันมุ่งมั่นในจุดหมาย ทำความเพียรเพื่อไปสู่จุดหมายนั้น แม้มีสิ่งกีดขวางก็ข้ามพ้นได้

อนึ่งไม่ใช่ม้าทุกตัวจะเป็นอาชาไนย ไม่ใช่ทุกคนจะเป็นอริยะได้ และการเป็นอริยะไม่ได้อยู่ที่คน

สรรเสริญ แต่อยู่ที่จิตรู้แจ้งในธรรมแล้ว และผู้เป็นอริยะเท่านั้นรู้ในความเป็นอริยะของผู้อื่นได้

ผู้เป็นอริยะแล้วสอนผู้อื่นให้เป็นตามนั้นไม่ยาก แต่ผู้ที่ไม่เห็นพระนิพพานสอนผู้อื่นให้เห็นไม่ได้

ผู้เข้าถึงธรรมอันเป็นมรรคผลนิพพานย่อมไม่สงสัยในพระนิพพานเลย ส่วนผู้ไม่รู้ยังคงสงสัยอยู่

แต่ถึงแม้จะไม่สงสัยก็เพื่อปายที่บอกในคำราเท่านั้นอันจะเห็นทางไปหรือบอกทางไปนั้นยาก

บุคคลอาชาไนยเท่านั้น ที่จะสามารถเข้าถึงได้ ส่วนนอกนั้นย่อมแวะเวียนอยู่ในนรก หรือสวรรค์นั่นเอง

หรือไม่ก็ยังแสวงหาทางออกอยู่ในแดนมนุษย์ หากแม้ม้าอาชาไนยเกิดจากการที่มี พ่อเป็นลาแม่เป็นม้า

นั้น คนอาชาไนยย่อมประกอบด้วยผู้มีความอดทนดั่งลา และฉลาดปราดเปรียวอย่างม้าอย่างนั้นจึงชื่อ

ว่าเป็นอาชาไนยได้ ม้าอาชาไนยประเสริฐกว่าม้าทั่วไป เพราะการที่ได้ทั้งความอดทนและว่องไว ส่วน

คนอาชาไนยประเสริฐ

เพราะมีทั้งความอดทนพากเพียร และสติปัญญาอันเลิศ จึงได้นามว่า อาชาไนย

คนอาชาไนยจึงประเสริฐกว่าคนทั้งหลาย

ย . ยัถ์กริวโทรธ

จิตใดอันประกอบด้วยโทสะดุร้ายดั่งยัถ์ มุ่งหวังแต่จะกินเลือดเนื้อผู้อื่น
 ขาดสิ้นซึ่งเมตตา จิตนั้นย่อมขาดสิ้นซึ่งคุณธรรมภายในใจ ตะกละมักโลภเห็นแต่ได้
 ไม่รู้จักเพื่อแผ่ผู้อื่นทำคุณว่าตน เป็นใหญ่ผู้เดียว โทสะร้ายเบียดเบียนผู้อื่น
 จึงมีคำกล่าวว่า ยัถ์คือความโลภ คือความโกรธ คือความหลง
 จิตอันมีกิเลสตัณหาเหล่านี้ก็เป็นดั่งยัถ์
 จิตอันถึงพร้อมด้วยอกุศลมูลทั้งสาม ย่อมเป็นไปเพื่ออกุศลฝ่ายเดียว
 ส่วนจิตใด ไม่มีความโลภ ไม่มีความโกรธ ไม่มีความหลง จิตนั้นย่อมเป็นไปเพื่ออกุศลฝ่ายเดียว
 บัณฑิตพึงรู้ในอารมณ์แห่งยัถ์แล้วละเสียดอารมณ์นั้น เข้าถึงอารมณ์อันเป็นธรรมคือ ความไม่โลภ
 ไม่โกรธ ไม่หลง มีจิตอันเป็นกลางระหว่างกุศลและอกุศล ทำจิตให้ตรงในทางพระนิพพาน ย่อมพ้น
 จากอำนาจครอบงำแห่ง ยัถ์นั้น บัณฑิตใดถึงพร้อมด้วยธรรม สามประการ คือ สติ การสำรวมกาย
 วาจา ใจให้ปกติ สมาธิคือ การสงบจิตตนด้วยมานอันเป็นโลกุตระ ปัญญาความรู้แจ้งในสังขารการปรุง
 แต่งทั้งปวง จิตอันเข้าถึงธรรมกล่าวคือ ฉญาณ
 ย่อมดับสิ้นซึ่งวิชาอันเป็นดวงตาแห่งมาร ย่อมดับสิ้นซึ่งเหตุคือตัณหาอันเป็นใจแห่งมาร
 ย่อมดับสิ้นซึ่งระคะความกำหนดของกายอันเป็นอาวุธแห่งมาร
 และย่อมดับสิ้นซึ่งขันธทั้งห้า อันเป็นอวัยวะของมาร
 เมื่อจิตพ้นและจากมารย่อมมีชัยเหนือพญามารทั้งปวง และได้ซึ่งธรรมคือตรัสรู้มรรคผลและนิพพาน
 อันเป็นสรวิเศษสามารถพละชีวิตแห่งมารได้ เมื่อพ้นแล้วจากมารจงพำสอนผู้อื่นให้รู้ตาม
 เพื่อความคงอยู่ในธรรมของพระพุทธเจ้า จิตอันตรัสรู้แล้วย่อมพ้นจากกิเลสตัณหา
 พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในภพ และพ้นจากทุกข์
 ทุกข์เกิดเพราะจิตมีวิชาทำให้ยินดีในการเกิดแล้วเกิดอีก
 ทุกข์เกิดเพราะจิตหลงยินดีในกามตัณหา ทำให้ทะยานอยากในภพนี้ภพหน้า
 ทุกข์เกิดขึ้นเพราะระคะความกำหนดของกาย อันเป็นเหตุแห่งการครองเรือน
 ทุกข์เกิดขึ้นเพราะขันธทั้งห้า มีวิญญาณขันธเป็นประธานในทุกขนั้น
 ทุกข์เกิดเพราะการเวียนว่ายในสังสารวัฏ

ร . เรือข้ามฝั่ง

บุคคลใดประสงค์จะข้ามแม่น้ำอันใหญ่ ย่อมต้องอาศัยเรือเป็นที่พึ่ง
 หากเรือของผู้ใดรั่วย่อมต้องระวางเป็นอย่างมาก แม่น้ำสายนี้เป็นแม่น้ำแห่งกามราคะ
 จิตอันข้ามไปย่อมต้องอาศัยเรือคือปัญญา เพียรพิจารณาซึ่งธรรมคือเหตุ เพื่อการปล่อยวางซึ่งเหตุนั้น
 แม้เรือรั่วคือเมื่อจิตเกิดราคะ ย่อมต้องเพียรละให้ได้ด้วยการพิจารณาในกรรมฐาน คือธรรมใดเป็นไป
 เพื่อการเบื้อหน้าคลายวางจากเหตุคือกาม ธรรมนั้นย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นแห่งกำหนดความใคร่
 หากบัณฑิตไม่สำรอกกามนั้นให้สิ้น กามย่อมนำพาจิตให้เป็นอกุศล เป็นต้นเหตุของการครองเรือน
 กามนั้นหมายเอาความใคร่ความกำหนดของกายเป็นเหตุ เป็นที่มาให้ภิกษุทั้งครองเรือนคือสิ้นจากเพศ
 บรรพชิต กลับไปเสวยกามเยี่ยงสามัญ ละทิ้งธรรมอันเป็นไปเพื่อความหลุดพ้น
 เพราะเหตุว่ากามราคะอันท่วมเรือไม่สามารถวิดน้ำออกได้ บุคคลคือจิตที่อาศัยเรือย่อมจำอยู่ได้
 ห้วงน้ำแห่งกามไม่อาจหลุดพ้นได้ ผู้มีปัญญาจึงพึงทำความเพียรเพื่อการสำรอกกามให้สิ้น
 เพื่ออิสระแห่งจิตตน พึงหมั่นวิดน้ำออกจากเรือเนื่อง ๆ เพื่อไม่ให้เรือจม
 เมื่อเรือจมอยู่เพราะน้ำจิตย่อมจมอยู่เพราะกามราคะ การทำความเพียรเพื่อสำรอกกาม
 จึงสำคัญอย่างยิ่ง เพราะสายน้ำที่เชี่ยวที่สุดคือสายน้ำแห่งกาม ห้วงน้ำที่ลึกที่สุดก็คือ
 ห้วงน้ำแห่งกามเช่นกัน และแม่น้ำใดไหลไม่เคยเหือดแห้ง แม่น้ำนั้นจะเสมอด้วยกามไม่มี
 จิตอันเพลินอยู่ในห้วงแห่งกามย่อมเพลินใจยินดีในภพด้วย กล่าวคือ กามภพ
 ส่วนจิตใดอันเพลินอยู่ในสุขที่มีกามอันยังไม่สิ้น และถึงซึ่งความสงบย่อมได้รูปภพ
 ส่วนจิตใดถึงแล้วซึ่งธรรมกล่าวคือ ญาณ สุขสงบสิ้นจากกิเลสตัณหาทั้งปวง
 มีจิตอันว่างเปล่าจากเหตุ มีญาณเป็นที่อาศัย และมีพระนิพพานเป็นปลายทาง
 ย่อมไม่ต้องการอะไรอีก นั่นคือความหมายของการหลุดพ้นจากทุกข์
 ส่วนจิตใดยังหลงอยู่ เพลินอยู่ใน โลกย่อมต้องทุกข์เพราะการเกิดอีก
 สุขอื่นจะเสมอด้วยความหลุดพ้น ไม่มี

ล . ลิงถวายน้ำผึ้ง

จิตใดอันยังไม่ได้รับการฝึกหัดให้ดี ย่อมมีลักษณะวอกแวก วุ่นวายไม่สงบ
 วัน หนึ่ง ๆ คิดได้สารพันเรื่อง มีแต่เรื่องนำพาทุกข์มาให้ การผูกจิตตนไว้จึงเป็นทางออกที่ดี
 การผูกจิตมีหลายวิธีด้วยกัน การภาวนาก็เป็นอย่างหนึ่งสามารถสงบจิตได้ เหมือนการกล่อมลิงให้หลับ
 และการทำงานให้มากกล่าวคือ การทำความเพียรเพื่อการทำจิตให้ว่างจากความคิดโดยจดจ่ออยู่กับงาน
 นั้น บุคคลอาจเพลินใจที่ได้ทำงานไปเรื่อย ๆ จนลืมเวลาหมดโอกาสคิด อยู่อีกที่ก็ได้เวลานอนเสียแล้ว
 ครั้นโง่งวอนอนหลับก็หมดเวลาคิด เหมือนการสอนให้ลิงทำงานจดจ่ออยู่กับงานนั้น
 เช่นการสอนให้ลิงขึ้นมะพร้าว ที่สูงด้วยเหตุแห่งความกลัวจึงทำให้ลิงจดจ่อกับงาน
 และไม่มีโอกาสคิดได้ อื่นลิงป่าคนยังนำมาฝึกให้แสดงได้ตามใจหมายนับประสาอะไร
 กับจิตหากมีความมุ่งมั่น ก็ย่อมฝึกจิตตนได้เช่นกัน การฝึกจิตให้รู้ในเหตุเป็นธรรมเบื้องต้น
 การชำระจิตตนให้สะอาดเป็นท่ามกลาง และการทำจิตให้หลุดพ้นเป็นที่สุด
 ผู้ฝึกจิตตนนับแต่ปฐม มัชฌม ปรมัตถ์ และย่อมได้บรรลุอันเลิศที่สัตว์ยินดีได้โดยยาก
 จิตใดถึงพร้อมด้วยสติปัญญารอบรู้ในเหตุ และความดับเหตุนั้นด้วย ย่อมถึงซึ่งธรรม
 กล่าวคือนิพพาน ผู้มีปัญญาพឹងหมั่นฝึกจิตตนให้ถึงธรรมกล่าวคือ ญาณมีพระนิพพานเป็นที่ตั้งแห่ง
 ปรรณนา กล่าวคือการอาศัยค้นหา ละซึ่งค้นหา ฉะนั้น เพราะทุกข์เหล่าใดจะเสมอด้วยการเวียนตาย
 เกิดนั้นไม่มี จิตที่ฝึกดีแล้วย่อมสงบสำรวม พระอริยะเจ้าทั้งหลายเป็นผู้ฝึกจิตตนแล้ว เป็นผู้ไกลแล้ว
 จากกิเลสค้นหา เหตุนี้ผู้ฝึกจิตตน ค่งนักแสดงละครที่ฝึกถึง ให้คนดูได้เพลิดเพลิน ฉนั้นใด
 จิตที่ฝึกดีแล้วย่อมได้ในอริยะมรรค อริยะผลฉนั้น
 การฝึกจิตตนที่ดีต้องเข้าใจความต้องการของจิต
 และต้องฉลาดในอารมณ์ของจิตด้วย
 กล่าวได้ว่าเป็นการรอบรู้ในจิตตน
 ฉะนั้น

ว . แหวนวงยาว

กรรมทั้งหลายอันเกิดขึ้น ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด

ในวงแหวนแห่งชีวิตอันยึดเยื้อยาวนาน หาเบื้องต้นและเบื้องปลายไม่ได้ มีปกติอันโศกจรหมุนเวียน เปลี่ยนไป ตามเหตุปัจจัยเกี่ยวพันกัน อาจกล่าวได้ว่ามนุษย์และสัตว์อันเวียนตายและเกิดนี้สุดที่จะนับ ภาพและชาติได้ ภาพที่เป็นอยู่ก็มีแต่ทุกข์เวทนาอันสาหัส นับแต่เนรก สวรรค์ และโลกมนุษย์ และสัตว์อันเวียนอยู่อย่างนี้ หาที่สุดไม่ได้ ความเกิดแห่งพระพุทธรเจ้าก็เป็นไปได้โดยยาก เพราะมีเพียงความเกิดนี้เท่านั้นจะเกื้อกูลได้ มนุษย์ที่ก่อกรรมดี ย่อมได้สุคติโลกสวรรค์ ส่วนที่ทำกรรมชั่วก็ได้ทุกคติในนรก จึงเวียนมาเกิดเป็นสัตว์ แล้วกลับมาเป็นมนุษย์ หรือบ้างก็สิ้นบุญจากสวรรค์แล้วได้ภพมนุษย์ หรือสิ้นกรรมจากนรก แล้วได้ภพมนุษย์ อนึ่งกรรมทั้งหลายที่มนุษย์สร้างขึ้นจากการกระทำของจิต เกิดเป็นผลกรรมคือ บาป แล้วย่อมส่งผลให้เมื่อตาย จากความเป็นมนุษย์ อนึ่งผู้ทำกรรมดีอยู่แต่กรรมชั่วกำลังส่งผลก็มี หรือผู้ทำกรรมชั่วอยู่กรรมดีกำลังส่งผลก็มี จึงกล่าวไม่ได้ว่า เราทำกรรมดีอยู่ทำไมจึงยังลำบาก อยู่ และคนที่ทำกรรมชั่วก็ว่า เราทำกรรมชั่วทำไมไม่เห็นส่งผล

จึงทำให้สำคัญว่า กรรมดีไม่มี กรรมชั่วไม่มี ทำให้หลงผิดทำกรรมหนักขึ้น ส่วนคนดีก็ท้อแท้ในการทำ ความดี เพราะหวังผลดีในบัดดล ก่อนอื่นพึงรู้ธรรมเนียมในการส่งผลของกรรมก่อนว่า กรรมที่ทำในปัจจุบัน จะมีผลในอนาคต ส่วนกรรมที่เป็นอดีตจะส่งผลในปัจจุบัน กล่าวคือกรรมมีการส่งผลทุกร้อยปี

ในชาติหนึ่งคนเรามีอายุไม่มากนักไม่เกินร้อยปี จะเกินก็ไม่มากนัก ส่วนผู้มีอายุเกินก็เชื่อว่ามิบุญมาก

แต่กลับต้องรับวิบากกรรมมากต่างหาก คือถ้ากรรมใน โลกมนุษย์ยังไม่สิ้นอายุก็ยังมี

ส่วนที่ต้องตายเร็วก็เชื่อว่ามิบาปมากเสมอไป คือ ที่มาเกิดเพียงเพื่อใช้กรรมในโลกแสนสั้น

แล้วขึ้นสวรรค์เสวยสุขก็มี ส่วนที่ตายเร็วแล้วลงไปนรกก็มี จึงกำหนดได้ยากว่า

ใครต้องเสวยบุญใครต้องเสวยบาป หากจะรู้ได้เพียงผู้ใดเกิดมาแล้ว สร้างประโยชน์

คือกุศลจิตไว้มาก เมื่อสิ้นไปก็ย่อมได้สุคติโลกสวรรค์ ส่วนผู้ใดเกิดมาแล้วสร้างบาปอกุศลไว้มาก ตายไปย่อมได้ทุกคติในนรกเท่านั้น ส่วนผู้ใดเกิดมาเพื่อความหลุดพ้นแล้ว คือได้พบพระพุทธศาสนา มีโอกาสฟังธรรมจากพระพุทธรเจ้าหรือพระอรหันต์และได้บรรลुซึ่งธรรม เขาเหล่านั้นได้ถึงที่สุดแล้ว

กรรมทั้งหลายที่เคยสร้างได้สิ้นไป คือชาตินี้เป็นชาติอันเป็นที่สุดของเขาเหล่านั้น

ผู้มุ่งหวังในความหลุดพ้นพึงไม่ประมาทในการดำรงชีวิต หรือยังหลงอยู่ว่าตนยังไม่ถึงวัย บุคคลพึงรู้ว่า อ่อนกว่าเราก็ตายแล้ว แก่กว่าเราก็ตายแล้ว จะหมายความว่าเมื่อใดสมควร หรือไม่สมควร ไม่ได้ มัจจุราชไม่เคยเลือกกว่าเด็กหรือแก่ ฉะนั้นพึงไม่ประมาทเกิด รีบเร่งในการทำความเพียร

เพื่อทำที่สุดแห่งกองทุกข์ได้ดับสิ้นไปเถิด

ศ . ศาลาสงบจิต

ธรรมเหล่าอันเป็นไปเพื่อความว่างจากเหตุ กล่าวคืออภิมัน ธรรมนั้นย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ
 ในจิต ก็แลจิตอันมีกายเป็นเรือน จิตย่อมอาศัยเรือนและยึดถือในเรือนมาก ส่วนว่าเรือนใดว่างเปล่าจาก
 ผู้อาศัย คือจิต ชื่อว่าเรือนนั้นได้บรรลุแล้วซึ่งธรรมคือความเปล่าจากการยึดถือ ว่าเป็นตัวตน บุคคล
 พิจารณาศาลาที่ว่างเปล่าได้เห็นอะไรเล่า นั่นคือความรู้สึกรู้สึกที่เป็นธรรมแห่งความว่างจากเหตุ กล่าวคือ
 เมื่อในเรือนไม่มีเหตุคือวิญญาน เรือนนั้นย่อมว่างจากการเกิดอีกภพ เพราะว่าวิญญานเป็นเหตุให้เกิด
 ชีวิต คือรูปนาม เมื่อจิตสิ้นจากเหตุคือวิญญาน ย่อมหลุดพ้นวงจรแห่งวัฏฏะสงสารได้ เพราะความที่ดับ
 วิญญานได้ฉะนั้น อนึ่งผู้ใดพิจารณาความว่างเป็นอภิมัน จนเห็นว่าโลกว่างจากชีวิตและรูปนามได้ จิต
 ย่อมถึงกล่าวคือญาณ ญาณย่อมกำหนดรู้ว่า จิตพ้นแล้ว เมื่อนั้นจิตก็เปรียบดังศาลาที่ว่างจากผู้อาศัย ผู้

อาศัยคือวิญญาน จิตที่ว่างจากวิญญานย่อมว่างจากภพด้วย

ชาติ ชรา มรณะ ย่อมสิ้นตาม ความโศกความพิโรธราพัน และทุกข์ย่อมสิ้นด้วย

บัณฑิตทั้งหลายเมื่อรู้แล้วจงอย่าพลาด โอกาสในการบรรลุธรรมเลย

จงเร่งทำความเพียรเพื่อละวางซึ่งกิเลสตัณหาเสียเถิด เมื่อชีวิตล่วงไปจะทำไมได้

การผัดผ่อนต่อพญามัจจุราชผู้มีเสนามากย่อมไม่มี แก่เรา เมื่อชีวิตเกิดมาได้เป็นมนุษย์จงอย่าประมาท
 เร่งรีบทำความเพียรเพื่อความหลุดพ้น ชีวิตแห่งมนุษย์เกิดมาแสนสั้น หากยังหลงอยู่ย่อมพลาดโอกาส
 อันดี เกิดมาพบพระศาสนาแล้วหากไม่เร่งรีบยอมเสียชาติเกิดได้ สัตว์ที่รอการเกิดยังมีอยู่มาก แต่ผู้เกิด
 แล้วกลับระเหิง อยู่ในภพ ไม่สำเหนียกว่าชีวิตนั้นสั้นนัก ผู้แสดงเรื่องการตายให้เราดูมีอยู่ทุกวัน แต่ก็
 ยังสำคัญว่า คงไม่ใช่เรา ครั้นมาคู่แล้ว ก็ทราบว่ามีผู้ตายไปไม่มีใครรู้เลยในวันนั้นเป็นวันตายของตน

พึงเร่งทำจิตตนให้ว่างจากเหตุเกิดเพื่อการไม่เกิดอีก จงตื่นจากการหลับ

จงยินดีในความรู้แจ้ง จงปรารถนาความหลุดพ้นจากทุกข์

ธรรมเหล่าใดอันเราแสดงแล้วแก่ท่าน ธรรมเหล่านั้นเป็นไปเพื่อความหลุดพ้น

ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความว่างจากเหตุ ขอท่านจงเจริญธรรมเหล่านั้นให้มาก

เพื่อความรู้อันแจ้งของจิต และความหลุดพ้นจากทุกข์

ผู้ทำจิตตนให้ว่างได้ ย่อมได้ความสงบ

ผู้สงบจากกิเลสตัณหาได้ย่อม

ย่อมพ้นจากทุกข์

๒ . ฤๅษี เข้าฌาน

บุคคลเหล่าใดทำความเพียรอยู่ซึ่งสมาธิกรรมฐานเป็นอารมณ์

ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เจริญอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งเป็นกรรมฐาน พึงหวังได้อย่างนี้

คือหากเพียรเจริญในธรรมสมาธิที่เป็นธาตุคือพิจารณาในรูปเป็นกรรมฐาน เห็นความเกิดแห่งรูป และ ความดับแห่งรูปเป็นอารมณ์ จิตพึงหวังความรู้แจ้งได้ จัดเป็นปฐมฌาน ส่วนจิตใดได้รู้แล้วซึ่งธรรมอัน เป็นเบื้องต้น ได้ดวงปฐมเหตุคือโศคาบัน อาศัยธรรมที่เป็นพื้นฐานพิจารณาต่อไปเพื่อการชำระใจให้ สะอาดปราศจากมลทิน กล่าวคือกาม เมื่อนั้นจิตย่อมถึงซึ่งธรรมคือสกทาคามี คือมโนวิสุทธิ ผู้มีใจอัน สะอาดสิ้นจากมลทิน เมื่อนั้นชื่อว่าจิตได้ไกลแล้วซึ่งพระนิพพาน จึงเพียรเจริญต่อไปเพื่อความสิ้นไป จากเหตุอันเป็นรากเหง้าของตัณหา คือ ราคะ โทสะ โมหะ กล่าวคือ ความโกรธ ความโลภ ความหลง ผู้ หวังความหลุดพ้นพึงเพียรให้มาก คือ เป็นผู้ตั้งอยู่ในศีล กล่าวคือธรรมที่ได้บรรลุในฌานที่สอง คือ สกทาคามี ส่วนปัญญาคือธรรมที่ได้จาก ธรรมอันเป็นเบื้องต้นคือโศคาบัน และธรรมอันเป็นที่สุดคือ ความตั้งมั่นในพระนิพพานอย่างแน่วแน่ กล่าวคือสมาธิ เมื่อถึงพร้อมด้วยศีล สมาธิ และปัญญา ย่อม เพียรทำลายเหตุอันเป็นรากเหง้าของทุกข์ได้ เมื่อทำลายสิ้นซึ่งกิเลสตัณหา คือราคะ โทสะ โมหะได้แล้ว จิตย่อมได้บรรลุอนาคามี เมื่อนั้นย่อมพิจารณาเหตุอันเป็นที่สุด ของจิตคือขั้นในบรรดาขั้นทั้งห้า วิญญาณขั้นเป็นใหญ่กว่าขั้นทั้งปวง เพราะเป็นเหตุแห่งการเกิดขั้นใหม่ นับชาติไม่ถ้วน

จิตพึงพิจารณาเหตุอันเป็นที่สุดนี้ แล้วทำความเพียรเพื่อความสิ้นไปของเหตุอัน

กล่าวคือ การพิจารณาความเกิดขั้นแห่งขั้นทั้ง ๕ แล้วพิจารณาให้เห็นความดับไปของขั้นด้วย ย่อมมองเหตุขั้นอันเป็นที่สุดเป็นประธานของขั้นทั้งหลาย แม้ความตายมาถึงขั้นนั้นก็ไม่สิ้นไป ยังนำบุญและบาปไปเกิดใหม่ได้อีก ขั้นนั้นคือวิญญาณขั้น อันมีเหตุคือ บุญและบาป

จิตอันอาศัยวิญญาณย่อมท่องอยู่ในภพ ความรู้แจ้งเหล่านี้คือ ญาณ

เมื่อญาณเกิด วิญญาณย่อมดับได้โดยธรรมดา เมื่อจิตสิ้นจากวิญญาณแล้วย่อมถึงธรรม

คือความหลุดพ้นจากทุกข์ เมื่อนั้นจิตย่อมว่างเปล่าจากเหตุ

เมื่อนั้นภพย่อมสิ้นชาติย่อมสิ้นตาม

๕ . เสือร้าย

ไม่มีเสือใครร้ายเท่าร้ายเท่าความเกลียดชัง เมื่อจิตอันข่องอยู่ในอกุศลมูล คือความโกรธ ย่อมทำลายตนเองและผู้อื่นได้ จิตที่มีความ โกรธเผาผลาญ ย่อมรุ่มร้อนเดือดคาน หากความสงบสุขไม่ได้ กล่าวคือ ผู้มีความ โกรธเป็นเจ้าเรือน ย่อมเผาเรือนตนคือจิตให้มอดไหม้ โทสะอันมีฤทธิ์ร้ายมีในจิตของผู้ใด ย่อมจะหากความสงบสุขได้โดยยาก อนึ่งความเกลียดชังไม่สิ้นไป ด้วยความ เกลียดชัง แต่ความเกลียดชังสิ้นสุดลงด้วยความรัก มลทินทั้งหลายอันมีในจิตทำให้ เสร้าหมอง คือ

1. ความโกรธ
2. การหลู่คุณท่าน
3. ความริษยา
4. ความตระหนี่
5. ความเจ้าเล่ห์
6. ความมักโอ้อวด
7. การพุดปด
8. ความปรารถนาลามก
9. ความเห็นผิดจากครองธรรม

มลทินเหล่านี้อันมีแล้วในจิตก็ไม่ต่างอะไรกับสัตว์ที่ดุร้ายในป่า อันจะหากความเป็นมนุษย์ได้โดยยาก ธรรมคือความประณีตของจิต อันประกอบไปด้วย เมตตาธรรม ๑ กรุณาธรรม ๑ มุทิตาธรรม ๑ ที่สุดคืออุเบกขาธรรม ๑ เหล่านี้ล้วนเป็นธรรมแห่งพรหม เป็นธรรมชั้นสูง เป็นธรรมแห่งนักปกครองที่ดี ผู้มีคุณธรรมเหล่านี้ย่อมเป็นที่รักของคนทั่วไป เพราะการที่ได้เจริญธรรมแห่งพรหม ทำให้จิตสูงส่ง จิตของมนุษย์ย่อมมีทั้งดีและเลว จิตที่เลวคือไฟในอกุศล จิตที่ดีคือ มีพรหมวิหาร ธรรม บัณฑิตเลือกเจริญธรรมของพรหม เพราะเป็นธรรมที่ดี ส่วนคนพาลมีใจอันหยาบ ย่อมเจริญธรรม ของคนชั่วนั่นเอง

ห . หีบเก็บกรรม

จิตเป็นดังหีบที่เก็บเสื้อผ้าสิ่งของ กล่าวคืออารมณ์ทั้งส่วนที่เป็นกุศลและอกุศล
 ย่อมมีในจิต รวมทั้งน้อยใหญ่ และกิเลสทั้งหลายรวมถึงกรรมอันสูงส่งด้วย จิตเป็นผู้เก็บรักสิ่งต่าง ๆ ไว้
 ภายใน กล่าวคือทั้งกรรมดีและกรรมชั่วทั้งหมดทั้งสิ้น จิตเป็นผู้ถือเอาสิ่งเหล่านั้นว่าเป็นของตน ยึดมั่น
 ถือนั่นว่าเป็นตัวตนแท้จริง จุดประสงค์ที่มีทรัพย์มาก แล้วเพลินอยู่ในทรัพย์ตน ฉะนั้น กรรมดีและ
 กรรมชั่วที่เก็บไว้ในจิตย่อมส่งผล เป็นทุกข์ กล่าวคือกรรมน้อยใหญ่ที่จิตสร้างย่อมนำไปเกิดในภพ
 ต่าง ๆ ตามอำนาจแห่งกรรมนั้น จึงมีผลให้เป็นทุกข์ บัณฑิตทราบชัดว่า การสะสมบาปของจิตเป็น
 ความทุกข์ย่อมละเอียด สละทิ้งทุกสิ่งทุกอย่างที่มีในจิตแม้แต่อารมณ์อันน่าใคร่ที่น่าปรารถนาก็ตาม
 เหล่านั้นล้วนมีทุกข์และเป็นโทษมาก ทางออกคือการทำจิตตนให้ว่างจากเหตุ กล่าวคือกรรม
 เมื่อหีบคือจิตว่างจากเหตุคือกรรม จิตจึงไม่ต้องเสวยกรรมที่จิตสร้าง เพราะเหตุแห่งความหลุดพ้น
 จุดประสงค์ที่นำทรัพย์ตนออกแจกจ่าย ย่อมไม่มีส่วนในทรัพย์นั้นอีก ฉนั้นใด กรรมที่สละแล้ว ย่อมไม่
 ส่งผลกับจิต จิตอันหลุดพ้นแล้วจากกรรมดีและกรรมชั่ว ย่อมไม่ต้องเสวยภพและชาติอีก จิตที่หลุดพ้น
 แล้วจากเหตุแห่งกรรม ย่อมไม่ต้องเกิดอีกเพื่อใช้กรรมนั้น เพราะผู้มีกรรมเท่านั้นคือผู้ต้องเกิด ส่วนผู้
 หมกกรรมแล้วย่อมไม่ต้องเกิดอีก ธรรมดาว่าจิตที่สิ้นจากกิเลสตัณหาแล้ว ย่อมว่างจากอารมณ์ทั้งปวง
 ด้วย อนึ่งผู้ละทิ้งสิ่งของคือกิเลสในจิตตนได้
 ย่อมมีชัยเหนือพญามาร ผู้ใดมีหีบอันว่างจากสิ่งของ กล่าวคือจิต ผู้นั้นย่อมได้เสวยผลอันเป็นวิมุตติสุข
 กล่าวคือพระนิพพาน ธรรมเหล่าใดอันเป็นไปเพื่อกิเลสตัณหา ธรรมเหล่านั้นขอท่านทั้งหลาย
 จงเจริญให้มาก เพราะเป็นธรรมอันยิ่งอันจะนำพาจิตให้หลุดพ้นได้
 ผู้ใดมีจิตอันอาศัยญาณ ย่อมรู้แจ้งในธรรมแห่งมรรคผลนิพพาน ได้
 และธรรมนั้นย่อมเป็นไปเพื่อการดับอวิชชา คือความไม่รู้จนสิ้น
 ธรรมกล่าวคือญาณ ย่อมทำความสิ้นไปของกิเลสตัณหาด้วย
 บัณฑิตผู้มีปัญญาพึงเจริญในธรรมนั้นให้มาก

พ . จุฬาลอยสูงลี้

ธรรมเหล่าใดอันว่าด้วยการทำจิตให้ยิ่ง มีอยู่ บัณฑิตพึงพึงทราบชัดว่า จิตเป็นดั่งว่า จุฬาลอยสูงลี้
อันบุคคลปล่อยให้ลอยขึ้นไปฟ้า ฉันทิ การทำจิตตนให้ยิ่ง คือการยกระดับจิตตนให้สูงกว่าที่เป็นอยู่
ปุถุชนผู้ได้ฟังธรรมและเข้าใจในธรรมย่อมยกจิตตนให้สูงได้ เป็นปัญญาชน ส่วนปัญญาชนนั้นเล่า
ได้ฟังธรรมแล้วเข้าใจในธรรม ย่อมยกจิตตนให้สูงได้เป็นอริยะชน ส่วนว่าอริยะชนได้ฟังธรรมแล้ว
เข้าใจ ย่อมยกจิตตนขึ้นได้เป็นอรหันต์ เพราะการที่ได้ฟังธรรมและเข้าใจในธรรมนั้น ย่อมยกจิตตนให้
สูงได้ คุณดั่งบัณฑิตอันปล่อยยวว่าให้สูง ตามความยาวของเชือก ฉะนั้น อนึ่งผู้ทำลายเหตุคือความไม่รู้
ย่อมได้ความรู้ และผู้ทำลายเหตุคือมถินอันเศร้าหมองได้ย่อมได้ความผ่องแผ้ว ส่วนผู้ทำลายเหตุคือ
กามได้ย่อมได้ความหลุดพ้นจากเหตุคือกาม อนึ่งบุคคลอันมีจิตปล่อยจิตด้วยอิสระกำหนดรู้ด้วยสติ คุณ
ดั่งบุคคลอันเพ่งมองว่า ปล่อยไปบนท้องฟ้า แล้วกำหนดรู้ลม ฉะนั้น บุคคลสามารถยกระดับจิตตน
ให้สูงได้ด้วยการพิจารณาในธรรม และทำที่สุดแห่งจิตได้ ฉะนั้น หรือไม่อุปมาดังคนที่ปีนเขาขึ้นสู่ที่สูง
ย่อมสัมผัสได้ถึงสภาพอากาศในแต่ละชั้น นับแต่ตีนเขาจนถึงยอดเขา ฉันทิ บุคคลผู้ประพฤติธรรม
ย่อมกำหนดรู้สภาวะจิตตนในแต่ละชั้นของจิต ตามธรรมที่ได้บรรลุ หรือไม่ก็เหมือนกับดอกบัวที่เกิด
จากโคลนตม และขึ้นสู่ผิวน้ำในแต่ละชั้นตอน บัวที่อยู่ใต้โคลนตม หรืออยู่เหนือน้ำก็ตาม ก็คือบัว ฉันทิ
จิตที่อยู่เบื้องคั่นคือ ปุถุชนแม้จะยังไม่รู้แจ้งได้ แต่ก็ใช้ว่าจะไม่รู้ เริ่มต้นของจิตไม่ได้มาจากอริยะ
ล้วนมาจากปุถุชนทั้งสิ้น แต่การเป็นอริยะนั้นย่อมเกิดได้ ด้วยการฝึกหัดทั้งสิ้น จิตที่ฝึกดีแล้วย่อม
สามารถเป็นอริยะได้ แล้วธรรมอันจะฝึกจิตให้เป็นนั้นต้องเป็นธรรม อันยิ่งและวิเศษ เป็นธรรมของผู้
พ้นแล้วจากกิเลส ตัณหาด้วย จิตใดถึงแล้วซึ่งธรรมอันยิ่ง คือวิมุตติ จิตนั้นย่อมได้ซึ่งธรรมคือความเป็น
อริยะ คุณดั่งว่า ฝนคนปล่อยให้สูงและทนต่อลมแรงได้ เพราะการที่มีสายป่านอันเหนียวแน่นคือจิตที่
ยึดถือในธรรมเป็นอารมณ์ และสติปัญญาการพิจารณา คือการเพ่งมองดูว่าตน บนฟ้า
การพิจารณาแรงต้านของวาทักบลม กล่าวคือการกระทบสัมผัสของจิต
ที่มีต่อกิเลสตัณหา ผู้พิจารณาจิตตนได้ดั่งนี้ย่อมเป็นผู้มีอิสระดั่งว่า จุฬาลอยบนฟ้า ฉันทิ นั้น
ผู้มีปัญญาย่อมฉลาดในการฝึกจิตตน ให้ยิ่งด้วยธรรม
เพราะธรรมคือที่พึ่งเดียวของจิต

อ . อ่างเนื่องนองธรรม

ในบรรดานักฟังทั้งหลาย ผู้เปิดจิตยอมรับฟังผู้อื่นแล้วใช้ปัญญาที่มีพิจารณาในเหตุ ย่อมรู้ความต้องการของผู้แสดงธรรม ว่ามีความประสงค์อย่างไร การสรุปว่าดีหรือไม่ดี ก่อนที่จะฟังจบ ย่อมพลาดโอกาสในการเข้าถึงเหตุผลนั้น เพราะการด่วนสรุปโดยที่ยังไม่ได้พิจารณานั้น ย่อมไม่ทำให้เกิดปัญญา ได้ การเปิดรับธรรมเสมือนกับอ่างน้ำที่มีโดยไม่ได้ปิดฝา เมื่อน้ำคือฝนตกลงมาย่อมเต็มเปี่ยม ในอ่างน้ำจะนั้น ส่วนคนเขลาสำคัญตนว่า ฉลาดกว่าผู้อื่นไม่ยอมรับฟังสิ่งที่ผู้อื่นแสดง ในธรรมย่อมไม่ รู้ในธรรมนั้น บุคคลไม่สามารถจำแนกได้ว่าใครบรรลุมรรคผลหรือไม่อย่างไร เหตุเดียวอันจะรู้ได้

คือ การฟังธรรม

เพราะธรรมคือสิ่งเดียวที่จะบอกถึงสภาวะจิตของผู้แสดงได้ ธรรมใดอันบุคคลแสดงแล้วผู้ฟัง ได้ฟังแล้วยังสงสัยอยู่แสดงได้ว่า จิตของผู้แสดงยังไม่ถึงในธรรมนั้น ธรรมที่แสดงก็เกิดจากการทรงจำ ธรรมใดอันผู้แสดง ได้แสดงแล้วเป็นไปเพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงในธรรมแล้วสิ้นสงสัยในธรรมนั้นด้วย ชื่อว่าเป็นธรรมที่บริสุทธิ์ ชื่อว่า ผู้แสดงได้ถึงแล้วซึ่งธรรมเหล่านั้น และได้แสดงเหล่านั้นออกมาจิตตน ทั้งยังสื่อความหมายได้ถูกต้องเป็นจริงที่ผู้ฟังสามารถพิจารณาให้เห็นจริงตามได้

เหตุนี้ผู้เปิดรับธรรมที่ผู้อื่นแสดงย่อมมีโอกาสได้รู้ในธรรมอันยิ่ง

ใครจะรู้ได้ว่าวันหนึ่งเราอาจได้ฟังธรรมจากพระอรหันต์

หากเราปิดกั้นจิตตนยอมหมดโอกาสรู้ได้

บุคคลจึงฟังทำจิตตนเป็นดั่งอ่างที่หงายรอการตกลงมาของน้ำฝน

อย่าทำตนเป็นดั่งอ่างที่คว่ำ หมดโอกาสรับน้ำ ธรรมเหล่าใดอันคนอื่นแสดง จะดีก็ตาม หรือไม่ดีก็ตาม อยู่ที่ว่าจะถือเอาในธรรมด้วย การพิจารณา ด้วยปัญญาอันรอบคอบดีแล้ว ย่อมไม่ต้องกังวลว่าจะ ได้รับสิ่งไม่ดี ถ้าธรรมนั้นเป็นกุศล เราก็ถือเอา ถ้าเป็นอกุศลเราก็ละเสียไม่ถือเอา เหตุนี้ดีหรือชั่วอยู่ที่ เราถือเอาปฏิบัติ การด่วนสรุปก่อนว่าดีหรือชั่วนั้น ไม่ควร บุคคลไม่สามารถจำแนกผู้อื่นเพียงเพราะการ เห็นภายนอก แต่การมองให้เห็นภายในต่างหาก คือส่วนบ่งชี้ว่าดีหรือเลว บางคนอาจทำดี เพื่อหลอกตา ผู้อื่นให้เห็นว่าดี บางคนอาจทำเหมือนชั่วในสายตาผู้อื่นแต่โดยเจตนาอันดี บางคนมีปกติธรรมมาจน แยกไม่ออกว่าดีหรือชั่ว เหตุนี้ไม่ฟังด่วนสรุปผู้อื่นเพียงเพราะเห็นในสิ่งภายนอก หรือสิ่งที่ทำโดย ผิวนิพิน แล้วสรุปความเป็นของเขานั้น การพิจารณาในจิตเท่านั้นเป็นตัวกำหนดชี้ได้

ธรรมที่แสดงคือตัวกำหนดจิตของผู้แสดง

ฮ . นกสูกเห็นธรรม

ดวงตาอันใหญ่อันเป็นธรรมเบื้องต้นคือ โสคาบัน เป็นธรรมดวงแรกที่จะเปิดจิตให้รู้
 จิตที่ได้ดวงตาเห็นธรรมย่อมรู้แจ้งในมรรคผลและนิพพาน ซึ่งเป็นธรรมอันยิ่งอันทำลายซึ่งอวิชชาความ
 ไม่รู้ เมื่อจิตอันมีธรรมคือโสคาบันย่อม ดับความรู้ไม่ได้ เราเรียกธรรมนี้ว่า ปฐมฌานที่เป็นโลกุตระ
 ฌานนี้เป็นไปเพื่อ การรู้ทุกข์ การรู้เหตุแห่งทุกข์ การรู้ทางในความดับทุกข์ และการรู้ข้อปฏิบัติเพื่อถึง
 ซึ่งการดับทุกข์นั้น กล่าวคือการเห็นแจ้งในอริยะสัจ ๔ เปรียบดังบุคคลผู้ตาบอดได้ดวงตาใหม่ย่อมเห็น
 ในโลกได้ ผู้มีวิชาครอบอยู่เปรียบดังคนตาบอด ย่อมไม่รู้ในธรรมอันเป็นสัมมาทิฐิ คือความ
 เห็นชอบ เมื่อนั้นจิตย่อมเป็นอกุศล และมีความเห็นผิด ผู้หวังความหลุดพ้นจึงเพียรแสวงหาธรรมชื่อว่า
 โสคาบัน เพื่อการทำให้แจ้งในจิตตน อันเป็นไปเพื่อความหลุดพ้น จากทุกข์
 พระอริยะเจ้าทั้งหลายมีพระอัญญาโกณฑิยะ เป็นต้นล้วนได้บรรลุโสคาบัน
 เพราะเป็นธรรมอันเป็นเบื้องต้น ก่อนจะได้บรรลุธรรมอื่น จึงกล่าวว่าเป็นธรรมอันเป็นดวงตา
 จิตใดมีปกติรู้แจ้งในรูปนามทั้งความเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไป จิตนั้นชื่อว่าได้บรรลุแล้วซึ่งโสคาบัน
 ธรรมอันเป็นเบื้องต้นเป็นประธานในธรรมทั้งปวง เป็นมรรคาอันจะเกิดมีธรรมอื่นได้
 ความตรัสรู้ย่อมอาศัยจิตที่รู้แจ้ง ก่อนแล้วจึงค่อยชำระใจตนให้ผ่องแผ้วได้
 เมื่อรู้แจ้งในกิเลสค้นหาที่มีอยู่ในจิตตน จึงค่อยชำระให้สิ้นได้
 ทั้งหมดทั้งสิ้นย่อมมาจากการฝึกจิตให้รู้ก่อน
 จิตที่รู้แจ้งในธรรมแล้วจึงค่อยพำสอนผู้อื่นให้รู้ตาม
 เมื่อจิตได้บรรลุธรรมคือ โสคาบันแล้วต้องหมั่นในการแสดงธรรมนั้น
 ยิ่งแสดงได้มากเท่าใด จิตยิ่งทำลายความไม่รู้ได้มากเท่านั้น เมื่ออวิชชาดับสิ้นแล้ว
 ญาณทัสนะอันเป็นเครื่องรู้พิเศษก็เกิดขึ้น จิตจึงได้อาศัยญาณเป็นเครื่องตรัสรู้ธรรมต่อไป
 อนึ่งคนเดินป่าที่ตาบอดแม้จะเคยอยู่ป่าก็ตาม ก็ไม่สามารถออกจากป่าอันรกได้
 เปรียบดังคนที่มีวิชาห่อหุ้มย่อมไม่อาจรู้ในธรรมได้
 ที่สุดคือไม่สามารถพ้นจากป่าคือค้นหาได้
 เหตุนี้ธรรมคือดวงตาจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อจิต
 ธรรมคือ โสคาบันคือธรรมอันเป็นดวงตานั่น

จิต คือ ธรรมอันเป็นดวงปฐมเหตุ สามารถกำหนดรู้ในธรรมทั้งปวงได้
 ธรรมคู่เดียวของจิตอันจิตพึงอาศัยเป็นดวงตาได้ คือ
 สติ คือ ธรรมอันกำหนดรู้ในทุกข์ ในเหตุแห่งทุกข์ ในแนวทางดับทุกข์
 และในข้อปฏิบัติเพื่อให้ถึงซึ่งการดับทุกข์ ส่วนอาศัยสติเป็นตัวกำหนดรู้ทั้งสิ้น
 สัมปชัญญะเป็นธรรมอันเครื่องกำหนดรู้ในอริยาบททั้ง ๔ คือ การยืน เดิน นั่ง นอน
 ให้ตั้งอยู่ในสัมมาทิว คือ ความเห็นชอบ กล่าวคือการทำความรู้ตัวอยู่ว่า ขณะนี้ตั้งอยู่ในกุศลหรืออกุศล
 จิตย่อมกำหนดรู้ในสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ และยอมทำความหลุดพ้น ได้ด้วยธรรมคือสัมปชัญญะ
 คือการพิจารณาในความเกิดแห่งรูปและนาม และความดับสิ้นไปของรูปและนามด้วย
 เมื่อพิจารณาได้อย่างนี้แล้วจิต จึงได้เข้าถึงธรรม กล่าวคือ ญาณ
 เมื่อจิตเข้าญาณย่อมปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่น ในรูปและนามด้วย
 เมื่อนั้นจิตย่อมว่างจากเหตุคือรูปนาม
 นั่นคือความหมายของการหลุดพ้น

ปัจฉิมภาษิต

ธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่งหรือทั้งหมดทั้งสิ้น
 ล้วนเกิดจากการปฏิบัติตน ให้ถึงซึ่งธรรมนั้น แล้วจึงนำมาเผยแพร่คำสั่งสอน
 หากธรรมเหล่านี้ต้องตรงตามธรรมในพระไตรปิฎก ย่อมเป็นที่น่ายินดีนักกล่าวคือ
 มีผู้ยอมรับในธรรมเหล่านี้ หากมีผู้หนึ่งผู้ใดกล่าวว่า เป็นการทรงจำจากพระไตรปิฎกก็น่ายินดีนัก
 เพราะมีผู้ยอมรับว่าเป็นธรรมจากพระไตรปิฎก ข้าพเจ้าผู้แต่งไม่ได้ยินดีดีกว่า จะมีผู้กล่าวสรรเสริญ
 หรือไม่อย่างไร ขอเพียงเขาเหล่านั้นยอมรับว่าเป็นหลักธรรมอันนำศึกษาก็พอ
 หวังเป็นอย่างยิ่งว่า ธรรมที่ท่านได้อ่านแล้วจะทำความแจ้งในจิตท่านได้
 เพื่อความตั้งอยู่ในบุญอันใหญ่ คือ การให้ธรรมะเป็นทาน
 หากท่านเป็นบัณฑิตจะเลือกบริโภคน้ำจากแหล่งใด
 คลอง แม่น้ำ สระ ลำธาร หรือน้ำที่กั้นกรองแล้วได้ความสะอาดบริสุทธิ์
 ธรรมะก็เช่นกัน ถ้าผ่านการกั้นกรองแล้ว ย่อมเป็นธรรมะที่บริสุทธิ์
 ฉะนั้น ขอความเจริญในธรรมจงมีแต่ท่านในการทุกเมื่อ
 เจริญธรรม

ศิษย์พระตถาคต
 ผู้แต่งและเรียบเรียง